

Душанка Крајновић, Петар Булат,
Владмила Бојанић, Југослав Илић

СТАНДАРДИ ЗА СТУДЕНТСКУ СТРУЧНУ/КЛИНИЧКУ ПРАКСУ: МЕДИЦИНА, ФАРМАЦИЈА, СТОМАТОЛОГИЈА, ЗДРАВСТВЕНА НЕГА

Водич за обезбеђење квалитета

СТАНДАРДИ ЗА СТУДЕНТСКУ СТУЧНУ/КЛИНИЧКУ ПРАКСУ: Медицина, Фармација, Стоматологија, Здравствена нега

Унапређење и развој наставних планова и програма за образовање здравствених радника, засновано на практичном искуству у реалном радном окружењу.

Развој заједничких наставних планова и програма за интерпрофесионално образовање различитих профила здравствених стручњака.

Развој програма за терцијарно образовање и унапређење наставничких компетенција наставника факултета и ментора из праксе.

Душанка Крајновић
Петар Булат
Владмила Бојанић
Југослав Илић

**СТАНДАРДИ ЗА СТУДЕНТСКУ
СТРУЧНУ/КЛИНИЧКУ ПРАКСУ:
Медицина, Фармација,
Стоматологија, Здравствена нега**

Водич за обезбеђење квалитета

Београд, 2018.

**Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу:
Медицина, Фармација, Стоматологија, Здравствена нега**

Водич за обезбеђење квалитета

Уредници:

др Душанка Крајновић, ванр. проф., Универзитет у Београду – Фармацеутски факултет, координатор радне групе

др Петар Булат, ред. проф., Универзитет у Београду – Медицински факултет

др Владмила Бојанић, ред. проф., Универзитет у Нишу – Медицински факултет

Др Југослав Илић, доцент, Универзитет у Београду – Стоматолошки факултет

Рецензенти:

др Љиљана Тасић, Универзитет у Београду – Фармацеутски факултет

др Нада Ковачевић, Универзитет у Београду – Фармацеутски факултет

Лектор:

Др сц. Леонтина Керничан, Универзитет у Београду – Фармацеутски факултет

Издавач:

Универзитет у Београду, Студентски трг 1

Тираж: 500

ИСБН:

Место и година издања: Београд, 2018. године

Прво издање

Erasmus+ project ReFEEHS has been funded with support from the European Commission. This publication reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Еразмус+ пројекат ReFEEHS је финансиран уз подршку Европске комисије. Ова публикација одражава искључиво ставове аутора и Комисија се не може сматрати одговорном за коришћење информација садржаних у њој.

Из рецензије

Публикација „Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: медицина, фармација, стоматологија, здравствена нега“ коју су уредили Душанка Крајновић, Петар Булат, Владмила Бојанић и Југослав Илић, проистекла је из рада веће групе наставника универзитета у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу, који су за послени на факултетима који образују здравствене раднике, а у оквиру Еразмус пројекта Reinforcement of the Framework for Experiential Education in Healthcare in Serbia (ReFEEHS).

Како су и сами уредници навели, ова публикација представља приручник за реализацију студентске стручне праксе, односно клиничке праксе са основним стандардима и дефинисаним протоколима/водичима за њену реализацију и параметрима за праћење квалитета реализације и остварених исхода.

Вредност ове публикације, али и резултата и исхода пројекта ReFEEHS, представља заједнички рад и уједначавање ставова, начина реализације и контроле квалитета студентске стручне/клиничке праксе у оквиру универзитетских центара у Србији и студијских програма за образовање здравствених радника у све четири области здравства.

На то указује и чињеница да су ови документи представљени и разматрани на састанку Групаације медицинских факултета. Стандарди су донели значајно унапређење у односу на досадашњу праксу и пружају могућност за даљи развој и побољшање. Њихова примена могућа је у садашњем систему високог образовања и систему здравствене заштите Републике Србије, а реализација и квалитет исхода суштински зависи од квалитета сарадње, заједничког рада и ангажованости свих учесника у овом процесу: високошколских институција, здравствених институција/наставних база, професионалних удружења, комора здравствених радника и студената.

Рецензенти

Проф. др Љиљана Тасић

Проф. др Нада Ковачевић

Београд, децембар 2018. године

Чланови радне групе

Доц. др **Александра Милић Лемић**, Универзитет у Београду – Стоматолошки факултет

Проф. др **Ана Шијачки**, Универзитет у Београду – Медицински факултет

Assoc. Prof. **Afonso Miguel das Neves Cavaco**, Faculty of Pharmacy, University of Lisbon, координатор радне групе

Проф. др **Будимка Новаковић**, Универзитет у Новом Саду – Медицински факултет

Проф. др **Владимир Јаковљевић**, Универзитет у Крагујевцу – Факултет медицинских наука

Проф. др **Владмила Бојанић**, Универзитет у Нишу – Медицински факултет

Senior lecturer **Dora Endrei**, Faculty of Health Sciences, University of Pécs

Проф. др **Драгана Лакић**, Универзитет у Београду – Фармацеутски факултет

Проф. др **Драгана Милутиновић**, Универзитет у Новом Саду – Медицински факултет

Доц. др **Драгана Симин**, Универзитет у Новом Саду – Медицински факултет

Проф. др **Душанка Крајновић**, Универзитет у Београду – Фармацеутски факултет, координатор радне групе

Проф. др **Душица Стојановић**, Универзитет у Нишу – Медицински факултет

Проф. др **Зоран Комазец**, Универзитет у Новом Саду – Медицински факултет

Доц. др **Зоран Мандинић**, Стоматолошки факултет – Универзитет у Београду

Prof. dr **Zsuzsanna Kives**, Faculty of Health Sciences, University of Pécs

Проф. др **Ивана Арсић**, Универзитет у Нишу – Медицински факултет

Доц. др **Ивана Дамјановић**, Универзитет у Нишу – Медицински факултет

Prof. dr **Imre Boncz**, Faculty of Health Sciences, University of Pécs

Проф. др **Јелена Паројчић**, Универзитет у Београду – Фармацеутски факултет, заменик руководиоца пројекта

Доц. др **Југослав Илић**, Универзитет у Београду – Стоматолошки факултет

Проф. др **Јованка Гашић**, Универзитет у Нишу – Медицински факултет

Проф. др **Љиљана Тасић**, Универзитет у Београду – Фармацеутски факултет, руководилац пројекта

Доц. др **Марина Одаловић**, Универзитет у Београду – Фармацеутски факултет, секретар пројекта

Доц. др **Марина Томовић**, Универзитет у Крагујевцу – Факултет медицинских наука

Assoc. Prof. **Martin Henman**, The School of Pharmacy & Pharmaceutical Sciences, Trinity College Dublin

Доц. др **Никола Стефановић**, Универзитет у Нишу – Медицински факултет

Проф. др **Петар Булат**, Универзитет у Београду – Медицински факултет

Проф. др **Радмила Величковић-Радвановић**, Универзитет у Нишу – Медицински факултет

Доц. др **Сања Вујков**, Универзитет у Новом Саду – Медицински факултет

Asst. Prof. **Cicely Roche**, The School of Pharmacy & Pharmaceutical Sciences, Trinity College Dublin

Asst. Prof. **Theo Ryan**, The School of Pharmacy & Pharmaceutical Sciences, Trinity College Dublin

Садржај

Предговор	10
Речник појмова	12
Савремено образовање здравствених професионалаца	15
Оквир за обезбеђење квалитета студентске стручне/клиничке праксе	18
Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу	21
Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Медицина	22
Стандард 1: Наставни садржај	22
Стандард 2: Исходи учења засновани на компетенцијама	24
Стандард 3: Наставне методе	32
Стандард 4: Процена исхода учења	32
Стандард 5: Наставне базе и ментори из праксе	33
Стандард 6: Обавезе и одговорности студента	34
Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Фармација	35
Стандард 1: Наставни садржај	35
Стандард 2: Исходи учења засновани на компетенцијама	36
Стандард 3: Наставне методе	40
Стандард 4: Процена исхода учења	41
Стандард 5: Наставне базе и ментори из праксе	41
Стандард 6: Обавезе и одговорности студента	42
Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Стоматологија	43
Стандард 1: Наставни садржај	43
Стандард 2: Исходи учења засновани на компетенцијама	47
Стандард 3: Наставне методе	48
Стандард 4: Процена исхода учења	49
Стандард 5: Наставне базе и ментори из праксе	49
Стандард 6: Обавезе и одговорности студента	50

Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Здравствена нега	51
Стандард 1: Наставни садржај	51
Стандард 2: Исходи учења засновани на компетенцијама	53
Стандард 3: Наставне методе	54
Стандард 4: Процена исхода учења	55
Стандард 5: Наставне базе и ментори из праксе	56
Стандард 6: Обавезе и одговорности студента	57
Водичи са упутствима	58
Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Медицина	59
Уводне напомене	59
Реализација студентске стручне/клиничке праксе	60
Одговорности студената	61
Евалуација студентске стручне/клиничке праксе	61
Документи и обрасци од значаја	64
Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Фармација	65
Уводне напомене	65
Реализација студентске стручне/клиничке праксе	65
Одговорности студената	67
Евалуација студентске стручне/клиничке праксе	69
Документи и обрасци од значаја	71
Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Стоматологија	73
Уводне напомене	73
Реализација студентске стручне/клиничке праксе	74
Одговорности студената	75
Евалуација студентске стручне/клиничке праксе	76
Документи и обрасци од значаја	80
Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Здравствена нега	81
Уводне напомене	81
Реализација студентске стручне/клиничке праксе	81
Одговорности студената	83
Евалуација студентске стручне/клиничке праксе	84
Документи и обрасци од значаја	85

Водич за менторе из праксе са упутствима (медицина, фармација, стоматологија и здравствена нега)	86
Уводне напомене	86
Студијски програм Медицина	86
Студијски програм Фармација	87
Студијски програм Стоматологија	87
Студијски програм Здравствена нега	88
Основни критеријуми за одабир ментора из праксе	88
Обука ментора	90
Обавезе и одговорности ментора	91
Главне активности током надгледања студената	92
Евалуација студената	93
Евалуација студентске стручне праксе	95
Комуникација са факултетима	95
Документи и обрасци од значаја	96
Кључне поруке за ментора праксе	96
Прилози	98
Прилог 1: Кодекс понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентске стручне/клиничке праксе	99
Прилог 2: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената медицине	102
Прилог 3: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената фармације	105
Прилог 4: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената стоматологије	106
Прилог 5: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената здравствене неге	108
Прилог 6: Упитник за самоевалуацију студената медицине	109
Прилог 7: Упитник за самоевалуацију студената фармације	110
Прилог 8: Упитник за самоевалуацију студената стоматологије	112
Прилог 9: Упитник за самоевалуацију студената здравствене неге	115
Литература	117

Предговор

„Ignoramus et ignorabimus“

Вероватно су се многи здравствени професионалци, бар једном у животу, као студенти запитали шта је суштина посла којим ће се бавити, а сигурно су бар неки од њих, већ на почетку свог академског образовања схватили, да је то брига за пацијенте и очување њиховог здравља и живота. Стога се лако може замислити да поред знања и компетенција, академски програми високог образовања будућим „Хигијиним и Ескулаповим следбеницима“ треба да омогуће развој бројних вештина и стицање искуства у реалној пракси здравственог система, како би им тај принцип бриге за добробит пацијента, постао близак и прихватљив. Тако, обликујући ставове и понашање појединаца систем образовање мења и друштво, док се са друге стране, промене у друштву инициране глобализацијом, убрзаним развојем у науци, технологији и техници, одражавају и на академске програме високог образовања. Квалитет образовних програма за здравствене професионалаце се данас посебно мери кроз исходе учења засноване на компетенцијама. Јасно је да, образовање компетентног стручњака који ће одговорити захтевима будућности, тражи да се појам образовања редефинише, али, што је можда још теже, да се промене и наша схватања о њему. Настава кроз стицање искуства у реалном радном окружењу (енгл. *experiential learning*), у литератури позната под неколико назива, а најчешће као студентска стручна пракса, део је наставне активности дизајниране да повећа знање, унапреди вештине и развије ставове студената здравствених наука и тиме доприне се свеукупном остваривању њихове улоге у постизању, очувању и унапређењу квалитета здравствене заштите. Кроз овај вид наставе учи се у клиничкој пракси, дакле пракси која је везана за контакт са пацијентом. Она пружа студентима могућност да буду укључени у реалне професионалне активности са стварним последицама, у окружењу које има довољно могућности за учење и уз надзор, подршку и процену напредовања од стране компетентног ментора из праксе. Савремени аспекти обезбеђења квалитета у образовању здравствених професионалаца подразумевају да се кроз све активности студентске стручне праксе врши важан едукативни утицај на младог човека и његово формирање као одговорног професионалца. Ментори из праксе у овом процесу играју важну улогу, не само као преносиоци знања и евалуатори, већ као особе које су узори, мотиватори, они који дају подршку и чији се модел понашања усваја као исправан и прихватљив. Поред добре припремљености за рад и утемељеног образовања, оно што се одвајкада захтевало од сваког здравственог професионалца, лекара, фармацеута, стоматолога или медицинске сестре, јесте емпатија и хумани однос према пацијенту.

Након три године рада на пројекту ReFEEHS¹ (енгл. *Reinforcement of the Framework for Experiential Education in Healthcare in Serbia*) чланови пројектног тима су део

¹ срп. „Унапређење образовања здравствених професионалаца заснованог на практичном искуству у реалном радном окружењу у Србији“

результата приказали у овом Приручнику за студентску стручну праксу односно клиничку праксу, са идејом да се у њему изложе минимални заједнички критеријуми, захтеви и/или карактеристике око којих су се сагласили учесници пројекта са четири најстарија и највећа универзитетска центра у Републици Србији на којима се школују будући здравствени професионалци - Универзитета у Београду, Универзитета у Крагујевцу, Универзитета у Нишу и Универзитета у Новом Саду.

Приручник садржи више целина, у оквиру којих су обухваћене све четири здравствене професије, а својом структуром прати процес студентске стручне/клиничке праксе, од захтева за припрему и упућивања на стручну праксу до реализације, евалуације праксе и постигнућа студената. Приручник је водич за обезбеђење квалитета ове наставе јер садржи, поред Стандарда за студентску стручну/клиничку праксу (медицина, фармација, стоматологија, здравствене неге) и Водич за менторе и Водич за студенте на пракси, уз практичне прилоге и упутства. Они могу послужити као узорни документи за оне факултете који у својим програмима имају студентску стручну/клиничку праксу недовољно развијену или желе да је осавремене и унапреде.

Овај Приручник је осмишљен као основа за дефинисање и успостављање стандарда квалитета за студентску стручну/клиничку праксу као специфичан и неопходан вид наставе у образовању здравствених професионалаца и њено континуирано унапређење. Намењен је, пре свега, онима који су на путу да закораче у свет струке и проникну и досегну филозофију учења заснованог на практичном искуству у реалном радном окружењу, а може бити користан и искусним здравственим професионалцима.

Изражавамо велику захвалност свим члановима ReFEENS пројектног тима, члановима Радне групе за учење засновано на практичном искуству у реалном радном окружењу и студентима, на великом труду, ентузијазму, истрајности и постигнућима.

Исказујемо велику захвалност руководствима Универзитета у Београду, Универзитета у Нишу, Универзитета у Крагујевцу и Универзитета у Новом Саду на пружању подршке ReFEENS пројекту и руководствима Медицинских факултета универзитета партнера као и руководству Фармацеутског и Стоматолошког факултета Универзитета у Београду на помоћи током целог трајања пројекта.

Најважније је што је показана спремност да се ови материјали званично прихвате на државним факултетима у Републици Србији и на тај начин се унапреди студентска стручна/клиничка пракса здравствених професионалаца.

Уредници

Београд, 3. октобар 2018. године

Речник појмова

Вештина представља ефикасно извђење активности на основу стеченог знања и искуства. Могу бити когнитивне, психомоторичке и/или социјалне вештине.

Знање представља скуп сродних и међусобно повезаних чињеница, принципа, теорија и пракси (искустава) који су у вези са одређеним пољем рада или учења.

Исходи су експлицитни искази о резултату учења, шта се од појединца очекује да зна, разуме и да је способан да покаже, односно уради након завршеног процеса учења. Описују оног који учи, показатељи су области коју зна, шта је у стању да уради под одређеним околностима, за коју делатност је оспособљен и како се понаша у односу на оно што ради (које ставове испољава). Исходи омогућавају проверљивост нивоа развијености компетенција, односно достигнутоги знања, вештина, ставова и способности. Исходи учења се класификују на когнитивне, психомоторне и афективне, а формулишу се на нивоу знања, вештина и ставова.

Квалификација је формално признавање стечених компетенција. Појединац стиче квалификацију онда када надлежно тело утврди да је достигао исходе учења у оквиру одређеног нивоа и у складу са предвиђеним стандардом квалификације, што се потврђује јавном исправом (дипломом или стандардом).

Клиничка/практична евалуација представља методу структурираног приступа која се може користити за евалуацију стечених компетенција у реалном радном окружењу. Типичан пример ове методе за процену учења је објективни структурирана клиничка процена/испитивање (*Objective Structured Clinical Examination - OSCE*).

Клинички блок (блок настава) је специфични облик наставе у реалном радном окружењу на студијама стоматологије важан за стицање клиничких компетенција.

Клинички блок педодонције је део програма студентске стручне/клиничке праксе за стоматологе.

Клинички блок ресторативне стоматологије је део програма студентске стручне/клиничке праксе за стоматологе.

Клинички стаж је основна студентска стручна/клиничка пракса која се реализује у завршном (12. семестру) интегрисаних студија медицине.

Компетенција се дефинише као интегрисани скуп знања, вештина и ставова, који омогућавају појединцу ефикасно обављање активности која води до резултата, а у складу са очекиваним стандардима.

Летња стручна пракса за студенте стоматологије је облик студентске стручне/клиничке праксе који се обавља ван редовне наставе.

Ментор из праксе је здравствени професионалац који поседује лиценцу и ради у здравственој установи, која је наставна база за реализацију програма студентске стручне/клиничке праксе.

Ментор праксе је особа која се добровољно укључује у програм реализације студентске стручне праксе, мотивисана је за то и прошла је одговарајућу обуку. Ментор праксе је најчешће и ментор из праксе, а може бити и наставник факултета који испуњава одговарајуће услове и изабран је. Ментор праксе обавља већи број задатака и активности које су усмерене на припрему, организацију и контролу реализације клиничке праксе студената, прати и усмерава њихов рад и евалуира учинак и постигнућа студената, те припрема одговарајуће извештаје.

Објективна структурирана клиничка процена/испитивање (енгл. *Objective structured clinical examination, OSCE*) представља комплексан приступ процени компетенција с циљем праћења и оцењивања студената. У оквиру ове методе оцењивања, студенти се у току испита сусрећу са већим бројем различитих студија случаја заснованих на реалним примерима из клиничке праксе и од њих се очекује да, у ограниченом периоду времена, одреагују на одговарајући начин, реше одређене проблеме, односно спроведу неку од професионалних активности/процедура.

Образовање засновано на практичном искуству у реалном радном окружењу (енгл. *experiential education*) представља један вид наставе у високом образовању здравствених професионалаца. Од осталих видова наставе разликује се по томе што се спроводи у наставним базама факултета, а са циљем да студент кроз практичан рад употпуни своје теоријско знање и вештине стечене у академском окружењу и успостави везу са практичним знањима и искуствима неопходним за обављање будућег позива. Сви захтеви обезбеђења квалитета који се постављају за остале видове наставе у високом образовању морају бити испуњени и у настави у реалном радном окружењу. У образовању здравствених професионалаца овај вид наставе се може називати различитим терминима: **клинички стаж, клиничка пракса, студентска стручна пракса, искуствено учење**. У овом приручнику користили смо сва четири израза, али смо се доминантно определили за два термина, студентска стручна пракса и клиничка пракса.

Писани испит је најчешће коришћена метода за процену исхода учења. Обухвата различите типове питања на која се даје писани одговор. Главна предност оваквог начина евалуације је објективност и поузданост.

Портфолио представља колекцију материјала скупљену од стране студента која рефлектује и документује његова или њена достигнућа током праксе.

Посматрање је приступ процени исхода који подразумева константно обсервирање студентске стручне праксе, као начина процене знања. Уобичајено је да постоји нека врсте листе за процену или скале за процену која олакшава процену студента у односу на очекиване исходе учења.

Самоевалуација и процена од стране колега је начин процене постигнућа, ставова, или очекивања студента коју спроводи сам студент или његове колеге студенти, а има за циљ да олакшава студенту на студентској стручној пракси да боље сагледа ниво обучености за поједине компетенције и испланира своје ангажовање.

Студентска стручна пракса (клиничка пракса) представља структурирани облик наставе у реалном радном окружењу, заснован на јасно дефинисаним исходима. Организује се током студија и подразумева укључивање у реалне професионалне активности са стварним последицама, у непосредном контакту са пацијентима, као и другим здравственим професионалцима, у окружењу које пружа довољно могућности за учење и уз надзор, подршку и процену напредовања од стране компетентног ментора из праксе.

Студијски програм је скуп обавезних и изборних студијских подручја, односно предмета са оквирним садржајем, чијим се савладавањем обезбеђују неопходна знања и вештине за стицање дипломе одговарајућег степена академских и струковних студија на акредитованој високошколској установи.

Савремено образовање здравствених професионалаца

Студијски програм за здравствене професије (доктор медицине, доктор стоматологије, магистар фармације, медицинска сестра/техничар) треба да обезбеди стицање знања, вештина и способности као и начина поступања и ставова у професионалном понашању који су потребни да би се досегла функција здравственог професионалца у друштву. Као кључне парадигме за унапређење образовања здравственог професионалца препознате су: (а) интегрисани интердисциплинарни курикулум заснован на јасно дефинисаним компетенцијама; (б) посвећеност здравственим потребама друштва; (в) примена метода активног учења, укључујући клиничку праксу (учење у реалном радном окружењу) и интерпрофесионалне наставне активности, и (г) континуирано унапређење педагошких компетенција наставног кадра који је носилац иновација у образовању. Исходи у образовању здравственог професионалца треба да буду дефинисани према професионалним, личним и стручним (клиничким) компетенцијама које произилазе из потреба друштва и пацијента, као кључних за ефективан тимски рад у здравственој заштити. Студије у области медицинских наука представљају специфичан облик едукације, у коме је значај едукације кроз практичан рад одувек био препознат кроз клиничку наставу са јасно дефинисаним исходима наставних активности и учења. Данас се студијски програм заснива на претходно дефинисаним компетенцијама промовишући активно учење усмерено ка студенту и његову спремност и оспособљеност за самосталан стручни рад.

Едукација студената здравствених професија је у већини земаља Европске уније у великој мери усаглашена, и прати захтеве које даје Директива 2013/55/EU. Према овој директиви основни захтеви за образовање лекара у Европској унији подразумевају: (а) најмање пет година теоријског и практичног образовања на универзитету, (б) најмање 5500 часова теоријског и практичног образовања, (в) најмање 6 месеци праксе у здравственим установама под надзором универзитета и (г) најмање 6 месеци праксе у овлашћеним болницама и установама примарне здравствене заштите. Према истој директиви основни захтеви за образовање фармацеута подразумевају: (а) најмање четири године теоријског и практичног образовања у пуној наставној сатници на универзитету, (б) шест месеци стручног оспособљавања у јавној или болничкој апотеци које се обавља у току или на крају формалног образовања. Студије стоматологије или денталне медицине (у даљем тексту студије стоматологије) обухватају: (а) најмање пет година теоријског и практичног образовања на универзитету, (б) најмање 5000 часова теоријског и практичног образовања, (в) обавезан практичан рад у здравственим установама под надзором универзитета. Основни

захтеви за образовање дипломираних медицинских сестара општег смера, према захтевима европске директиве подразумевају: (а) најмање три године теоријског и практичног образовања на факултету, (б) 4600 часова наставе теоријске и клиничке праксе, при чему теоријској настави припада најмање трећина, а клиничкој пракси најмање половина часова.

Учење засновано на искуству у реалном радном окружењу (енгл. *experiential learning*) представља незаменљиви вид наставе у образовању здравствених професионалаца у савременом свету. Учење засновано на искуству пружа студентима могућност да буду укључени у реалне професионалне активности са стварним последицама, у окружењу које пружа довољно могућности за учење и уз надзор, подршку и процену напредовања од стране компетентног ментора из праксе. Овакав модел представља и значајан допринос професионалном развоју ментора из праксе, унапређењу професионалне праксе у целини, а тиме и унапређењу здравствене заштите пацијената и грађана. Обезбеђење квалитета наставног процеса у реалном радном окружењу засновано је на сложеном систему у који су укључени студенти, факултети, као и ментори из праксе и одговарајуће наставне базе. Да би образовни систем успешно функционисао, потребно је идентификовати циљане исходе учења специфичне за сваку наставну базу, испунити одговарајуће академске, професионалне и правне захтеве и јасно дефинисати обавезе, одговорности и очекивања студената, ментора из праксе и факултета.

ReFEENS тим је у садржају апликације и на самом почетку пројекта направио ситуациону анализу везану за академско образовање здравствених професионалаца у Републици Србији (извештај "Потребе за променама") и добио увид у правце и потребе за променама (<https://refeehs.com/wp-content/uploads/2017/04/ReFEENS-Project-Need-for-Change-Report-1.pdf>).

У усвојеним и акредитованим студијским програмима на универзитетима у Србији овај вид учења заступљен је у току студија, кроз студентску стручну праксу и кроз шестомесечни стручни стаж, након завршетка студија. На свим државним универзитетима у Србији, на којима се школују здравствени професионалци постоји студентска стручна пракса (клиничка пракса) у реалном радном окружењу, као обавезан и саставни део студијског програма са јасно дефинисаним (одређеним) бројем ЕСПБ поена. Обим и начин организације, као и реализација овог вид наставе међу програмима различитих здравствених профила се веома разликују, што се може приписати специфичностима различитих професија, али и специфичностима услова и капацитета за извођење ове наставе. У смислу начина на који се реализује, могу се идентификовати два основна приступа стручним праксама: реализује се у потпуности ван факултета у завршној години студија или током студија, реализује се и на факултету (универзитетске клинике) и ван факултета (здравствене установе). Ове разлике

указале су на неопходност ревизија и унапређења програма наставе у реалном радном окружењу здравственог система, како би се приступ усмерио на стицање одговарајућих професионалних компетенција. Савремене препоруке и стандарди подразумевају наставу у реалном радном окружењу у дефинисаном временском периоду за сваку професију. Тако на пример, за студенте медицине препоруке наводе да практична настава у реалном радном окружењу треба да износи најмање шест месеци праксе у овлашћеним болницама и установама примарне здравствене заштите, за студенте фармације треба да буде у трајању од најмање шест месеци у оквиру интегрисаних академских студија фармације у току или на крају формалног образовања, одн. половину од препоручених 4600 сати предвиђене наставе у оквиру основних студија здравствене неге.

Додатно, разлике постоје и међу програмима клиничке праксе унутар исте професије, код сва четири здравствена профила и четири универзитета, па се поставља питање и потреба успостављања националног оквира за професионално оспособљавање са јединственим базама података свих наставних база и ментора праксе (укључујући и менторе из праксе) заједничким стандардима и документима. На овај начин, не само да би програми студентске стручне/клиничке праксе били испланирани и засновани на јасно дефинисаним исходима који би се реализовали кроз достизање потребних нивоа компетенција, већ би се осигурало да практично искуство које стиче један студент фармације, на пример, буде једнако и упоредиво без обзира на наставну базу или универзитет на коме се он образује у Србији, односно без обзира где је реализовао клинички стаж током студијског програма.

Заједничким напорима и кроз добру сарадњу свих заинтересованих страна, универзитета, студената, здравствених професионалаца и професионалних организација, као и иностраних партнера из конзорцијума ReFEEHS пројекта, учесници пројекта чланови Радне групе за учење засновано на практичном искуству у реалном радном окружењу израдили су и применили документе који су усмерени ка унапређењу програма стручне праксе студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге, са циљем да након успешне имплементације у оквиру пројекта на универзитетима који су учествовали, нађу примену у организовању и реализацији унапређене, савремене стручне праксе прилагођене едукације здравствених професионалаца у Србији.

Оквир за обезбеђење квалитета студентске стручне/клиничке праксе

Темељни (градивни стубови) оквира за обезбеђења квалитета студентске стручне/клиничке праксе су Стандарди и Водичи. Део полазних принципа за израду Стандарда и Водича је коришћен из документа Националног Савета за високо образовање Србије - Подсетник за студентску стручну праксу у високом образовању (2015), а кључни документ који је коришћен као полазна основа је извештај ReFEEHS "Потребе за променама" (2016) као и све дискусије у оквиру радне групе почев од првог симпозијума у Крагујевцу („Актуелна пракса и изазови у образовању здравствених радника" - април, 2016. године), преко тематског симпозијума са радионицама у Нишу („Исходи засновани на компетенцијама у образовању здравствених радника" - јун 2017. године) и тематске радионице у Београду под називом "Савремени аспекти обезбеђења квалитета у образовању здравствених радника" (мај 2018. године).

Радна група ReFEEHS пројекта за учење засновано на практичном искуству у реалном радном окружењу, укључена у израду стандарда и водича за студентску стручну/клиничку праксу препознала је и усагласила 6 стандарда за спровођење студентске праксе. То су:

- стандард 1: Наставни садржај
- стандард 2: Исходи учења засновани на компетенцијама
- стандард 3: Наставне методе
- стандард 4: Процена исхода учења
- стандард 5: Наставне базе и ментори из праксе
- стандард 6: Обавезе и одговорности студента.

Стандард 1 обухвата дефинисање наставног садржаја студентске стручне праксе за сваку дисциплину која образује здравствене професионалце.

Стандард 2 наводи који су исходи учења које студент треба да стекне у реалном радном окружењу, одн. појединачне клиничке вештине којима треба да овлада као и дефинисање нивоа наведених вештина. Исходи учења јасно наводе за које активности ће студент бити оспособљен након завршетка студентске стручне/клиничке праксе и исказани су у виду компетенција које студент може да стекне само у оквиру студентске стручне/клиничке праксе (за разлику од оних компетенција које се на адекватан начин могу развити у оквиру теоријске и практичне наставе на факултету). Препознато је да се за све четири здравствене професије може достићи четири нивоа оспособљености, и то:

1 = студент има теоријско знање о вештини (Т)

2 = студент има теоријско знање о вештини, али је не изводи самостално, тзв. посматрано извођење (П)

3 = студент има теоријско знање о вештини, оспособљен за извођење под надзором (А)

4 = студент има теоријско знање о вештини, оспособљен за самостално извођење, изводи процедуру рутински (И).

У појединачним стандардима за сваку дисциплину је дата матрица за процену клиничких вештина сходно наставном плану и програму.

Стандард 3 је такође усаглашен између свих професионалних дисциплина и даје кратак преглед наставних метода које треба примењивати у студентској стручној пракси. У стандарду је истакнут значај метода активног учења, попут учења заснованог на проблему и критичког промишљања.

Стандард 4 наводи најчешће коришћене методе за процену исхода учења. За евалуацију стечених компетенција у реалном радном окружењу најчешће коришћена метода је објективна структурирана клиничка процена/испитивање (OSCE). С обзиром да је ово релативно нова метода за процену знања у Србији, детаљи методе се налазе у Водичу за менторе из праксе са упутствима.

Стандард 5 обухвата захтеве и дужности које морају да испуне наставне базе и ментори из праксе који учествују у спровођењу студентске стручне праксе. Свака високошколска установа има листу својих наставних база, а у основи су то клиничко-болнички центри у склопу Универзитета, односно, здравствене установе на примарном и секундарном нивоу (на пример: домови здравља, апотеке, болнице). Регулација наставних база је уређена Законом о здравственој заштити и подзаконским актима Републике Србије. Препорука радне групе је да се приликом прихватања ових Стандарда од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја, користе све могућности из оквира законске регулативе.

Стандард 6 обухвата обавезе и одговорности студената током студентске стручне/клиничке праксе који су идентични за све студенте здравствених профила.

Нацрт Стандарда и Водича је разматран на састанку Групације медицинских факултета (март 2018. године) и позитивно прихваћен; на четвртој тематској радионици „Савремени аспекти обезбеђења квалитета у образовању здравствених професионалаца“ (мај, 2018. године) дискутовани су индикатори и

метрика за обезбеђење квалитета у актуелној и будућој имплементацији Стандарда и Водича. Верификација Оквира за обезбеђење квалитета у завршним фазама пројекта даје охрабрење за његову даљу употребу.

У области фармације урађен је документ "Оквир за организовање и реализацију студентске стручне праксе за студенте на студијском програму Фармација на Универзитетима у Београду, Крагујевцу, Нишу и Новом Сада" као пример добре сарадње између свих државних високошколских установа у Србији које образују фармацеуте.

На наредним страницама овог Приручника представљени су стандарди за сваку појединачну здравствену професију (медицину, фармацију, стоматологију и здравствену негу).

Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу

- Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Медицина
- Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Фармација
- Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Стоматологија
- Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Здравствена нега

Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Медицина

Стандард 1: Наставни садржај

Студентска стручна пракса представља облик наставне активности у току студија који подразумева практичан рад студента у циљу употпуњавања теоријског, академског знања и успостављања веза са практичним знањима и искуствима неопходним за обављање послова доктора медицине и има за циљ достизање очекиваних исхода квалификације и нивоа компетенција.

Основна карактеристика студентске стручне праксе је да током ње студенти изграђују ставове и дефинишу будући развој сопствене каријере у стварном професионалном окружењу. Обављање студентске стручне праксе укључује неке од следећих елемената: редовне састанке са супервизором, присуство састанцима функционалних јединица организације, праћење рада појединаца унутар организације, приступ запосленима и могућност постављања питања, специфични тренинзи, приступ писаним материјалима за информисање, писање првог примерка извештаја, почетак рада на истраживачким пројектима, управљање специфичним пројектима и остали адекватни послови унутар дате организације која је прихватила студената.

На медицинским факултетима у Србији, овај вид едукације обавља се током читавог наставног процеса у различитим видовима дефинисаним студијским програмом:

- у току практичне наставе на претклиничким предметима,
- у оквирима клиничких предмета,
- летњој клиничкој пракси (из области интерне медицине после IV године студија и хирургије после V године студија), и
- клиничком стажу (у XII семестру).

Након завршетка студија, доктор медицине је обавезан да обави шестомесечни стручни стаж.

Савремене препоруке и стандарди подразумевају практичну наставу на студијама медицине у реалном радном окружењу од најмање 5500 часова у оквиру интегрисаних академских студија медицине. Однос часова теоријске и практичне наставе на клиничким предметима на медицинским факултетима у Србији се креће између 1:2 до 1:3.

У оквиру клиничке праксе интегрисаних академских студија медицине обавља се финално оспособљавање студената да амбулантно примене стечена, посебно практична знања из области опште медицине, као и усвајање савремених алгоритама превенције, дијагностике и лечења интернистичких, хируршких, гинеколошких и педијатријских болесника. Такође, обавља се и оспособљавање студената за стручни и професионални однос према болесницима, колегама, сарадницима и другим особама које су везане за здравствену службу.

Област практичне едукације у току клиничког стажа обухвата савладавање следећег:

- примена знања клиничких предмета на проблеме првог контакта болесника са здравственом службом,
- однос између болесника и лекара и његове породице – пратиоца,
- сарадња са околином у којој лекар ради,
- основе организације амбуланте, економике и пословања.
- Након обављене наставе, очекивани исходи су да је студент оспособљен да самостално или као члан лекарског тима:
- има стручан и професионалан однос према болеснику, његовој породици и пратиоцима,
- има коректан однос према колегама, својим сарадницима и здравственој установи,
- правилно узима анамнезу и обавља клинички преглед болесника,
- благовремено препозна основне клиничке синдроме из области опште медицине, интерне медицине, хирургије, педијатрије, и гинекологије и акушерства,
- предложи спровођење дијагностичких процедура и терапијских мера на нивоу доктора медицине,
- болеснике са посебним стањима упуту на испитивање и лечење предвиђене секундарним и терцијарним нивоом здравствене заштите,
- тумачи болеснику резултате специјализованих налаза и предложених посебних, терапијских поступака,
- поштује етичке и правне принципе обављања савремене медицинске праксе.

Курикулум студентске стручне/клиничке праксе може се погледати у Дневницима клиничког стажа/клиничке праксе и студентским књижицама за клиничку праксу одговарајућих високошколских установа.

Стандард 2: Исходи учења засновани на компетенцијама

За сваку клиничку вештину коју ће студент савладати и усвојити кроз стручну праксу, у програму стручне праксе дефинисан је одговарајући ниво вештине који мора поседовати студент (укупно четири нивоа - погледати поглавље *Оквир за стандарде и водиче за студентску стручну/клиничку праксу*).

Студент интегрисаних академских студија медицине који је успешно завршио програм студентске стручне праксе за доктора медицине спреман је за:

Компетенција	1	2	3	4
Записивање у картон и вођење картона				X
Разговор са болесником				X
Разговор са душевно оболелим		X		
Физикални преглед одраслог				X
Физикални преглед детета			X	
Физикални преглед старијих људи				X
Мерење артеријског притиска				X
Постављање дијагнозе				X
Тумачење налаза испитивања				X
Оцена срчано-судовне угрожености				X
Оцена уживања алкохола				X
Оцена деловања породице				X
Вођење болесника са хроничном болешћу			X	
Вођење телефонских разговора (болесник, родбина)		X		
Кућне посете			X	
Умирући болесник			X	
Посмртни преглед (преглед околине покојника)		X		
Одлука о терапији			X	
Прописивање рецепата				X
Апликација ињекције на терену (s.c., i.m., i.v.)				X
Катетеризација мокраћне бешике код жена и мушкараца на терену		X		
Испирање слушних канала			X	
Вакцинација				X
Апликација лекова пумпицом				X
Прописивање техничких помагала				X
Сарадња са друштвеним заједницама		X		

Компетенција	1	2	3	4
Саветовање о вођењу здравог живота				X
Припремање предлога за здравствене комисије (лекарска комисија Дома здравља и орган вештачења Фонда пензијско инвалидског осигурања)			X	
Упућивање на додатна испитивања				X
Здравствено васпитање		X		
Познавање мера за подизање општег здравственог стања појединца и средине		X		
Препознавање и превенција чинилаца који угрожавају или стварају услове за угрожавање здравља одраслих особа		X		
Превентивни рад са појединцима и посебно угроженим групама (жене у фертилном периоду, старе особе, хронични болесници)		X		
Познавање систематског здравственог надзора у групама са посебним ризиком и ризичним понашањем		X		
Упознавање и савладавање поступака медицинске евиденције, идентификације, рад са базама података		X		
Упознавање и коришћење Међународне класификације болести и повреда, шифрирање болести и повреда и коришћење добијених података		X		
Упознавање са значењем и суштином лекарске тајне, службене тајне, овладавање поступцима за сакупљање, чување и коришћење података о болеснику и болести		X		
Узимање антропометријских мера				X
Мерење телесне температуре				X
Мерење и процена пулса				X
Преглед болесника са болом у зглобовима		X		
Преглед болесника са болом у мишићима		X		
Спровођење терапије запаљенског реуматизма			X	
Спровођење терапије дегенеративног реуматизма			X	
Оцена инвалидности и успеха рехабилитације			X	
Оцена грубе моторне снаге и сензибилитета			X	
Преглед коже и видљивих слузница				X
Оцена периферне артеријске васкуларне мреже		X		
Оцена венског крвотока		X		
Пункција вене и узимање узорка крви за лабораторијски преглед		X		
Преглед и оцена срчаног рада		X	X	
Снимање и тумачење електрокардиограма		X	X	

Компетенција	1	2	3	4
Ехокардиографски преглед	X			
Поступак са болесником са болом у грудима		X		
Поступак са болесником са хипертензивном кризом		X		
Поступак са болесником са поремећајем ритма срца		X		
Поступци реанимације кардиоваскуларног болесника	X			
Спровођење терапије хипертензије				X
Спровођење терапије исхемијске болести срца				X
Спровођење терапије срчане инсуфицијенције				X
Спровођење терапије аритмија				X
Превенција фактора ризика и ризичног понашања за кардиоваскуларне болести		X		
Оцена дисајне функције			X	
Преглед болесника са диспноичним сметњама			X	
Поступак са болесником који је акутно респираторно угрожен		X		
Извођење и тумачење налаза мале спирографије			X	
Пункција артеријске крви, оцена ацидобазног стања и оксигенације крви		X		
Праћење и спровођење терапије хроничне респираторне болести				X
Примена оксигенатора и портабилне оксигенотерапије				X
Оцена ефекта терапије респираторног болесника				X
Превентивни рад са ризичним понашањем за респираторне болести				
Преглед болесника са дигестивним сметњама		X		
Преглед болесника са болом у трбуху		X		
Преглед болесника са поремећајем столице		X		
Преглед болесника са малнутрицијом због поремећаја варења		X		
Избор и тумачење тестова у прегледу столице			X	
Припрема болесника за процедуре у испитивању дигестивне тубе			X	
Препознавање и поступак код крварења у једњаку и желуцу			X	
Спровођење терапије улкусне болести				X
Преглед и поступак са болесником са ректорагијом		X		
Преглед и поступак са болесником са меленом		X		
Преглед болесника са жутицом		X		
Избор и тумачење функционалних тестова јетре				X
Ехографски преглед абдомена и коришћење налаза	X			

Компетенција	1	2	3	4
Препознавање и оцена слободне течности у трбушној дупљи	X			
Евакуација слободне течности у трбушној дупљи (асцитеса)				X
Спровођење терапије хроничних запаљенских болести јетре				X
Спровођење терапије метаболичких болести јетре				X
Спровођење терапије цирозе јетре				X
Препознавање и поступак са масом у трбуху		X		
Превенција ризичног понашања за болести дигестивне тубе			X	
Преглед болесника са сумњом на дијабетес		X		
Избор и оцена тестова код сумње на дијабетес		X		
Поступак са болесником са дијабетесом и смањеним подношењем глукозе: избор терапије				X
Контрола терапијске ефикасности лечења дијабетеса				X
Препознавање компликација на великим крвним судовима у дијабетесу		X		
Препознавање компликација на малим крвним судовима у дијабетесу		X		
Праћење терапијског ефекта лечења компликација дијабетеса				X
Превенција развоја компликација дијабетеса		X		
Преглед болесника са сумњом на ендокрину дисфункцију		X		
Избор и тумачење тестова код сумње на тироидну дисфункцију			X	
Терапија поремећаја рада тироидне жлезде и праћење терапијског ефекта				X
Праћење терапијског ефекта супституције хормона				X
Преглед болесника са анемијом		X		
Избор и тумачење тестова за оцену црвене лозе			X	
Терапија сидеропенијских анемија и праћење терапијског ефекта				X
Терапија макроцитних анемија и праћење терапијског ефекта				X
Превентивни рад на спречавању појаве и развоја анемија у ризичним популацијама		X		
Пункција коштане сржи		X		
Флеботомија		X		
Оцена лимфних нодуса и лимфотока		X		
Препознавање и поступак са болесником са малигном хемопатијом		X		
Препознавање и оцена врсте хеморагијског синдрома		X		

Компетенција	1	2	3	4
Поступак у збрињавању акутно угроженог болесника са хеморагијом	X			
Праћење болесника са хемофилијом		X		
Превенција ризичног понашања у хеморагијском синдрому		X		
Преглед нефролошког болесника		X		
Препознавање и поступак са болесником са акутном бубрежном инсуфицијенцијом	X			
Припрема и праћење болесника на континуираној амбулаторној дијализи	X			
Поступак са ретенцијом мокраће				X
Поступак са инконтиненцијом мокраће				X
Поступак са ануријом				X
Избор и оцена тестова бубрежне функције			X	
Препознавање и поступак са акутном инфекцијом уринарних путева		X		
Праћење болесника са хроничним запаљењем мокраћних путева		X		
Спровођење терапије хроничних гломеруло/тубулопатија	X			
Поступци превенција појаве и развоја хроничних болести бубрега		X		
Преглед болесника са алергијским манифестацијама		X		
Избор и оцена тестова у испитивању преосетљивости на лекове			X	
Избор и оцена тестова у испитивању нутритивне алергије			X	
Препознавање и поступак са болесником са акутном алергијском реакцијом	X			
Праћење терапијског ефекта лечења алергијских реакција				X
Превенција ризичног понашања и фактора ризика за настанак алергијских реакција		X		
Узимање хируршке анамнезе (општа и посебне гране хирургије)				X
Преглед хируршког болесника о откривање ургентног стања				X
Мерење крвног притиска				X
Палпирање и аускултација периферних артерија				X
Тумачење нативног Rtg (хидроаерични нивои, пнеумоперитонеум)				X
Ректални туше				X
Припрема и давање клизме				X
s.c., i.v. и i.m. ињекције				X
Привремена хемостаза				X
Транспортна имобилизација				X

Компетенција	1	2	3	4
Спровођење поступака асепсе и антисепсе				X
Хируршко прање руку				X
Основне хируршке технике (хируршки чвор)				X
Припрема оперативног поља				X
Превијање оперативне ране				X
Постављање завоја				X
Скидање конаца				X
Контролни амбулантни прегледи				X
Тумачење отпусних листа и оперативних налаза				X
Превенција и третман декубитуса				X
Понашање у операционом блоку и јединицама интензивне неге				X
Узимање крви за лабораторијске анализе			X	
Пласирање уринарног катетера			X	
Пласирање назогастричне сонде			X	
Примена Glasgow кома скале			X	
Примарна хируршка обрада ране			X	
Примена антитетанусне, антирабичне и антибиотске заштите			X	
Откривање деформитета кичменог стуба			X	
Вођење постоперативног тока хируршког болесника			X	
Асистирање мањим хируршким операцијама (шав коже, инцизија апсцеса, итд.)			X	
Локална анестезија			X	
Тумачење контрастних Rtg, ендоскопских, УЗ, СТ и NMR налаза		X		
Пласирање перитонеалног катететра		X		
Обрада инфицираних и компликованих рана		X		
Лумбална пункција и дренажа, епидурална аналгезија		X		
Пункција перикарда, дренажа грудног коша и абдомена		X		
Постављање трајне имобилизације		X		
Упознавање са ендоскопским поступцима		X		
Спроводна анестезија		X		
Ендотрахеална анестезија		X		
Препознавање акутне исхемије и флеботромбозе – тромбофлебитиса		X		
Процена тежине опекотине		X		

Компетенција	1	2	3	4
Преглед зглобова кука, колена, лакта		X		
Репозиција ишчашења и прелома		X		
Гипсана имобилизација		X		
Преглед кукова и стопала код новорођенчета		X		
Ректално мерење температуре код новорођенчета		X		
Писање отпусних листи		X		
Писање умрлице		X		
Екстирпација страних тела		X		
Трахеотомија	X			
Одлука о хируршком и адјувантном лечењу болесника	X			
Праћење болесника у терминалној фази	X			
Констатовање смрти	X			
Педијатријска анамнеза са уписивањем у историју болести				X
Клинички преглед новорођенчета			X	
Неуролошки преглед новорођенчета		X		
Клинички преглед одојчета и малог детета		X		X
Неуролошки преглед одојчета и малог детета		X		
Клиничка процена општег стања акутно оболелог детета				X
Индикације за пријем на болничко лечење акутно оболелог детета			X	
Индикације за консултативне и конзилијарне прегледе				X
Индикације за основну допунску Rtg и лабораторијску дијагностику				X
Тумачење најчешћих лабораторијских анализа (крвна слика, рутинска биохемија, ацидобазни статус)			X	
Основни дијагностички и терапијски поступак са фебрилним дететом			X	
Основни дијагностички и терапијски поступак код акутне инфламацијске опструкције горњих дисајних путева			X	
Основни дијагностички и терапијски поступак код акутне бронхоопструкције			x	
Основни дијагностички и терапијски поступак код акутног поремећаја свести и конвулзија			x	
Основни дијагностички и терапијски поступак код акутног тровања			x	
Основни дијагностички и терапијски поступак код акутне срчане декомпензације, цијаногених криза и акутних поремећаја ритма			x	
Ургентна корекција хиповолемије				x

Компетенција	1	2	3	4
Основна кардиопулмонална реанимација (вентилација балоном и маском, спољашња масажа срца)				x
Планирање интравенске рехидрације			x	
Корекција најчешћих метаболичких поремећаја (ацидоза, електролитни дисбаланс, хипо-, хипер-гликемија)			x	
Дозирање лекова за интравенску примену			x-	
Индикације за примену крви и крвних деривата			x	
Приказ – реферисање болесника на редовним клиничким визитама				x
Писање отпусне листе			x	
Припрема отпусног писма - епикризе				x
Индикације и техника лумбалне пункције и добијања узорка коштане сржи		x		
Индикације и методе артефицијелне механичке вентилације и мониторинга виталних функција		x		
Узимање гинеколошке анамнезе				X
Узимање акушерске анамнезе				X
Гинеколошки преглед				X
Узимање цервикалног и вагиналног бриса				X
Колпоскопски преглед		X		
Тумачење Ro налаза и ултразвука		X		
Пласирање уринарног катетера			X	
Упознавање са различитим оперативним процедурама		X		
Асистирање мањим гинеколошким интервенцијама		X		
Праћење оперисаног болесника после абдоминалне гинеколошке операције		X		
Третман оперативне ране				X
Упознавање са различитим ендоскопским процедурама у гинекологији		X		
Упознавање са различитим процедурама у оквиру АРТ		X		
Спровођење превентивних процедура у циљу заштите од STD				X
Збрињавање акутних ургентних стања у гинекологији и акушерству		X		
Праћење развоја нормалне трудноће			X	
Дијагностичка сонографија у трудноћи		X		
Кардиотокографија				X
Узимање карличних мера				X

Компетенција	1	2	3	4
Упознавање са пренаталним дијагностичким процедурама		X		
Инвазивни поступци у перинатологији		X		
Прекид трудноће до 10. н.г.		X		
Прекид трудноће од 12. до 20. н.г.		X		
Редовна контрола породиље			X	
Ургентна стања током пуерперијума		X		
Вођење медицинске документације			X	

Стандард 3: Наставне методе

Одговарајуће методе активног учења представљају равнотежу теорије и праксе, односно интеграцију стеченог знања и практичног искуства (нпр. учење засновано на проблему, критичко размишљање, учење у симулирајућим условима применом симулирајућег пацијента, учење засновано на искуству у реалном радном окружењу).

Учење засновано на искуству у реалном радном окружењу представља врло важну компоненту у образовању доктора медицине. Циљ наставе је повезивање знања стечених на настави са захтевима практичних задатака, чиме студент добија прилику да знања и способности које је добио проучавањем теорије, већином у одвојеним дисциплинама, примени у пракси интегративно. На овај начин се омогућава постизање претходно дефинисаних компетенција као исхода учења, уз бољу ефикасност и већи степен обезбеђења квалитета наставног процеса. Процена компетенција применом одговарајућих инструмената и модела (матрица Стандард 2), у реалном радном окружењу и у директном контакту са пацијентима, такође представља једну врсту активног учења заснованог на радном искуству.

Контакт са професионалном праксом може бити и подстицај за унапређење знања и вештина и очекује се да има утицаја на мотивисаност да се након дипломирања обављају слични послови у пракси.

Стандард 4: Процена исхода учења

Провера знања студената протиче континуирано, паралелно са испуњавањем радних обавеза чије извршење оверава потписом ментор. Завршна провера

знања и вештина је у виду колоквијума и објективне структуриране клиничке процене (*Objective Structured Clinical Examination, OSCE*).

Процена исхода учења је ближе описана у документу Водич за менторе из праксе са упутствима и документу Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: медицина.

Стандард 5: Наставне базе и ментори из праксе

Настава из клиничке праксе (летње праксе и клиничког стажа) изводи се у наставним базама Медицинског факултета и центрима сарадницима Медицинског факултета са којима је Медицински факултет склопио уговор (здравствене установе на примарном и секундарном нивоу здравствене заштите - дом здравља, завод за хитну медицинску помоћ, општа болница и др.). Ментори клиничке праксе су наставници и сарадници Медицинског факултета као и запослени у центрима сарадницима Медицинског факултета који испуњавају услов да имају најмање три године специјалистичког искуства у области из које студент обавља клиничку праксу.

Дужности ментора су да:

- својим искуством помогне у усавршавању појединих вештина које је студент стекао током интегрисаних студија,
- организује и непрекидно прати извођење целокупне праксе,
- пружи стручну помоћ студенту у практичном раду,
- провери његов практичан рад,
- уведе студента у вођење лекарске ординације,
- даје одређене задатке и послове које студент треба да припреми,
- кроз практичан рад и учење помогне студенту да се оспособи за самосталан рад,
- оверава унете податке о савладаним вештинама у дневнику студента.

У наставку овог Приручника налази се Водич за менторе из праксе са упутствима у којем се ближе описују дужности ментора и дају смернице за евалуацију практичног рада студента (анекс за медицину).

Процедура обављања студентске стручне/клиничке праксе дефинисана је актима Факултета, а укључује обавезно: упут, извештај о савладаним вештинама и потврду о обављеној пракси. Детаљи процедуре су објашњени у документу Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: медицина.

Стандард 6: Обавезе и одговорности студента

Основне обавезе студента су: редовно похађање студентске/клиничке праксе, посвећеност пракси, сарадња са ментором, вођење документације и понашање у складу са Кодексом. У наставку се налази и Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: медицина, као и Кодекс понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентске стручне/клиничке праксе.

Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Фармација

Стандард 1: Наставни садржај

Студентска стручна пракса представља облик наставне активности у току студија који подразумева практичан рад студента у циљу употпуњавања теоријског, академског знања и успостављања веза са практичним знањима и искуствима неопходним за обављање будућег посла и има за циљ достизање очекиваних исхода квалификације и нивоа компетенција.

Овај вид наставе је, у различитим облицима, обавезан на највећем броју академских студијских програма на универзитетима у Србији. Током обављања стручне праксе студенти изграђују ставове и промишљају будући развој сопствене професионалне каријере у стварном пословном окружењу. Обављање студентске стручне праксе укључује неке од следећих елемената: редовне састанке са ментором праксе, присуство састанцима функционалних јединица организације, праћење рада појединаца унутар организације, приступ запосленима и могућност постављања питања, специфичне тренинге.

Након обављене студентске стручне праксе, исходи за студента фармације обухватају следеће професионалне активности:

А) у јавној апотеци:

- 1) набавка, пријем и складиштење лекова и медицинских средстава, дијететских производа, козметичких и других производа за заштиту здравља;
- 2) набавка, пријем, контрола и складиштења фармацеутских активних и помоћних супстанци, амбалаже и реагенаса;
- 3) израда и контрола магистралних лекова, израда одређених козметичких производа;
- 4) издавање лекова уз рецепт и издавања, односно, продаја лекова без рецепта;
- 5) провера и процена исправности рецепта у погледу режима издавања, дозе и фармацеутског облика лека;
- 6) примена рационалне и одговорне фармакотерапије; пружање информација о лековима, медицинским средствима и другим производима грађанима, здравственим радницима, другим здравственим установама и приватној пракси, као и другим заинтересованим субјектима;

- 7) саветовање грађана и пацијената у циљу смањења здравственог ризика и унапређења здравља.
- 8) пружање информација и саветовање пацијената о начину примене и условима чувања лекова, медицинских средстава, дијететских, козметичких и других производа за заштиту здравља;
- 9) идентификација проблема везаних за употребу лекова и израде плана фармацеутске здравствене заштите;
- 10) стручна сарадња са другим здравственим радницима у јавним и приватним здравственим установама;
- 11) праћење, пријављивање и извештавање о нежељеним реакцијама на лекове; спровођење активности везаних за промоцију здравља и превенцију болести;
- 12) управљање фармацеутским отпадом; управљање лековима, медицинским средствима и фармацеутским супстанцама под посебним режимом (психоактивне контролисане супстанце);
- 13) организација и управљање процесом рада у апотеци, уз примену важећих законских и стручних прописа;
- 14) примена Кодекса професионалне етике.

Б) У болничкој апотеци:

- 1) набавка, пријем и складиштење лекова и медицинских средстава;
- 2) набавка, пријем, контрола и складиштење фармацеутских активних и помоћних супстанци, амбалаже и реагенаса;
- 3) стручна сарадња са другим здравственим радницима у болници;
- 4) израда и контрола галенских лекова;
- 5) припрема лекова према индивидуалним потребама пацијената болнице;
- 6) издавање лекова и медицинских средстава за хоспитализоване пацијенте; провера и процена исправности прописане терапије; праћење, пријављивање и извештавање о нежељеним реакцијама на лекове;
- 7) организација и управљање процесом рада фармацеутске службе болнице, уз примену важећих законских и стручних прописа,
- 8) примена Кодекса професионалне етике.

Стандард 2: Исходи учења засновани на компетенцијама

За сваку фармацеутску клиничку вештину коју ће студент савладати и усвојити кроз стручну праксу, у програму стручне праксе дефинисан је одговарајући ниво вештине који мора поседовати студент (укупно четири нивоа, погледати поглавље *Оквир за стандарде и водиче за студентску стручну/клиничку праксу*).

Студент који је успешно завршио програм студентске стручне праксе за магистра фармације оспособљен је:

- 1) да активно учествује у јавном здрављу; процени пацијената и њихових здравствених потреба; учествује у саветовању пацијената о превенцији и контроли болести, као и о промоцији здравља и здравог начина живота, да учествује у здравственом васпитању и едукацији грађана из области јавног здравља, сарађује са стручним и другим организацијама и институцијама, пружа квалитетну фармацеутску здравствену заштиту и информише грађане о здрављу и здравим стилевима живота;
- 2) да пружи информације и саветује пацијенте о рационалној употреби лекова, као и о значају контроле рокова употребе лекова и могућностима одлагања лекова којима је истекао рок употребе у апотекама;
- 3) да препознаје здравствене потребе пацијената и пружа одговарајуће савете и потребне информације;
- 4) да изврши правилан и адекватан избор фармацеутског облика, дозе и паковања лека уз поштовање важеће регулативе у области издавања лекова, уз консултацију са лекаром и пацијентом;
- 5) да уочи и процени важност превенције интеракције лекова са другим лековима, храном или болестима;
- 6) да израђује магистралне лекове у одговарајућим условима, уз адекватну опрему и употребом супстанци у складу са препорукама стручне литературе (фармакопеја, formulae magistrales и др.);
- 7) да правилно издаје лекове и медицинска средства прописане на рецепт/налог уз проверу кључних података;
- 8) да информише и извештава о дефицитарним и лековима субстандардног квалитета надлежним регулаторним телима (Републичком фонду за здравственом осигурању у случају дефицитарности лекова са позитивне листе, а у случају сумње на квалитет лека или сумње на лажни лек извести надлежну инспекцију, испуни одговарајући формулар за пријаву и пошаље га Министарству здравља);
- 9) да провери да ли је рецепт легалан и/или процени исправност, јасноћу и тачност лекарског рецепта и остале медицинске документације;
- 10) да правилно издаје медицинска средства, уз пружање неопходних информација о начину употребе, одржавању, чувању; даје техничка упутства, саопшти услове гаранције и практично покаже употребу, те да се увери да пацијент може поновити практично упутство;
- 11) да уочи, документује, одређује приоритете и решава проблеме у вези са применом лека; ефикасност, безбедност, трошкове терапије и остало;
- 12) да прецизно означи начин употребе лека: време узимања, количину лека, начин узимања, као и све остале неопходне информације. Уколико па-

цијент користи више лекова, потребно је да фармацеут попуни табелу за правилну употребу лекова како би се избегла грешка у терапији уз усмено објашњење правилне примене сваког лека, те да одговори на сва питања пацијента везана за фармакотерапију;

- 13) да саветује пацијента о правилним условима чувања, року употребе и одлагању неупотребљених лекова и могућностима преузимања неупотребљених лекова и лекова са истеклим роком употребе;
- 14) да предложи и информише пацијента о адекватном избору лека, дозе, фармацеутског облика и паковања за самомедикацију;
- 15) да обезбеди правилне дозе, облике, режим и начин издавања лека уз што мањи ризик од нежељених реакција на лек и избегавање клинички значајних интеракција у циљу постизања максималног терапијског ефекта;
- 16) да прати терапију лековима применом смерница и протокола у лечењу уз употребу референтне литературе, медицине и фармације засноване на доказима;
- 17) да прати исход терапије леком укључујући објективну и субјективну процену;
- 18) да управља лековима и фармацеутским супстанцама под посебним режимом (психоактивне контролисане супстанце);
- 19) да адекватно документује и извештава-пријављује нежељене реакције на лекове и медицинска средства;
- 20) да препознаје и разуме потребе за леком увидом у медицинску документацију и током разговора са пацијентом, а пре него што изда одређени лек да буде сигуран у постојање потребе за леком. Уколико постоји сумња и/или неусаглашеност између препоручене/прописане терапије и/или симптома болести, студент треба да активно учествује у решавању потенцијалних проблема;
- 21) да аргументованим договором донесе заједничку одлуку о правилној употреби лека уз уважавање ставова и уверења пацијената;
- 22) да документује интервенције у пружању здравствених услуга уз вођење записа о консултацијама и пруженим интервенцијама;
- 23) да узима фармакоанамнезу уз пристанак пацијента;
- 24) да сарађује са даваоцима здравствених услуга и примаоцима услуга, као и са свима који подржавају или могу да допринесу превенцији болести, здравственим сервисима и програмима;
- 25) да показује високе стандарде етичког понашања и квалитета здравствене заштите која се пружа кроз тимски рад;
- 26) да поступа поштено и са интегритетом у односу са колегама, пацијентом, породицом пацијента или заједницом;

- 27) да препознаје сопствена или туђа ограничења у знању, вештинама и способностима;
- 28) да разазнаје (препознаје) улоге и одговорности свих чланова тима са којима ради;
- 29) да препознаје факторе који могу допринети ефективној комуникацији, решавању проблема и позитивном интерпрофесионалном односу у тиму, као што су асертивна комуникација, ниво искуства, експертиза, хијерархијски положај и мотивација;
- 30) да користи расположиве доказе за ефикасан тимски рад и колаборативну праксу;
- 31) да показује тачност, самоиницијативно проактивно деловање и иницијативу у обављању задатака за које преузима одговорност;
- 32) да препозна и спречи ситуацију која може да доведе до злоупотребе лекова.

Знања и вештине са нивоима компетентности које студенти треба да имају по завршеном слушању предмета стручне праксе:

Компетенције	1	2	3	4
Процена пацијента и његових здравствених потреба (Ова компетенција представља способност фармацеута да, у зависности од индивидуалних потреба пацијента, пружи одговарајућу услугу фармацеутске здравствене заштите, да са пацијентима комуницира на одговарајући начин и да препозна здравствене потреба пацијената)				X
Саветовање пацијената о рационалној употреби лекова (безбедност, посебна упозорења) Од фармацеута се очекује да пружи важне информације током издавања лека, а које су тачне, јасне, прецизне, саопштене и записане разумљивим језиком за пацијента				X
Правилан и адекватан избор фармацеутског облика, дозе и паковања лека				X
Уочавање, процена важности и превенција интеракција лекова са другим лековима или болешћу (укључујући лек-лек, лек-храна и лек-болест интеракције)			X	
Избор опреме, поступака и супстанци потребних за израду магистралног лека				X
Правилно издавање лека прописаног на рецепт				X
Провера и процена исправности рецепта				X
Правилно издавање медицинског средства			X	
Уочавање, документовање и решавање проблема у вези са применом лека			X	

Прецизно означавање лека укључујући пружање потребних усмених и писаних информација				X
Саветовање пацијента о правилним условима чувања, року употребе и одлагању неупотребљивих лекова			X	
Адекватан избор дозе, фармацеутског облика и паковања лека за самомедијацију				X
Примена смерница и протокола у лечењу, употреба референтне литературе, медицине и фармације засноване на доказима			X	
Адекватно документовање и извештавање, пријава нежељене реакције на лекове и медицинска средства				X
Узимање фармакоанамнезе Од фармацеута се очекује да води евиденцију о фармакоанамнези пацијената, тј. да води евиденцију о лековима које пацијент користи у погледу назива лека, индикације, прописане дозе, почетку примене лека, прекиду примене лека, режиму узимања, нежељеним реакцијама, интеракцијама, животним навикама и сл.			X	
Ефикасна, прилагођена и одмерена комуникација са пацијентима				X
Познавање и примена етичких принципа у фармацеутској пракси			X	

Стандард 3: Наставне методе

Одговарајуће методе активног учења представљају равнотежу теорије и праксе, односно интеграцију стеченог знања и практичног искуства (нпр. учење засновано на проблему, учење засновано на критичком размишљању, учење у симулирајућим условима применом симулирајућег пацијента и учење засновано на искуству у реалном радном окружењу).

Учење засновано на искуству у реалном радном окружењу представља врло важну компоненту у образовању фармацеута. Циљ наставе је повезивање знања стечених на факултету са захтевима практичних стручних послова, чиме студент добија прилику да знања и способности које је добио проучавањем теорије, већином у одвојеним дисциплинама, примени у пракси. На овај начин се омогућава постизање претходно дефинисаних компетенција као исхода учења, уз бољу ефикасност и већи степен обезбеђења квалитета наставног процеса. Процена компетенција применом одговарајућих инструмената и модела, у реалном радном окружењу и у директном контакту са пацијентима, такође представља једну врсту активног учења заснованог на радном искуству.

Контакт са професионалном праксом може бити и подстицај за овладавање струком и очекује се да има утицаја на мотивисаност да се након дипломирања обављају слични послови у пракси.

Стандард 4: Процена исхода учења

Континуирано праћење и извршавање обавеза студента током стручног оспособљавања потврђује ментор из праксе. Сама евалуација стечених компетенција током и након студентске стручне праксе се може обављати на неколико начина. Избор начина зависи пре свега од компетенције која се жели евалуирати, као и врсте евалуације (формативна или сумативна).

Најчешће коришћене методе за процену исхода учења укључују:

- Писани испит – ово је најчешће коришћена метода за процену знања. Обухвата различите типове питања (нпр. питања вишеструког избора) на која се даје писани одговор;
- Клиничку/практичну евалуацију– за евалуацију стечених компетенција у реалном радном окружењу може се користити метода структурираног приступа позната као објективна структурирана клиничка процена (OSCE) - клиничка/практична евалуација. Основни разлог примене објективне структуриране клиничке процене је процена стечених професионалних компетенција у симулираном радном окружењу;
- Посматрање – овај начин процене знања је константно присутан током студентске стручне праксе, јер студента током целокупног периода посматра ментор из праксе;
- Портфолио – представља колекцију материјала сакупљену од стране студента која одражава и документује његова или њена достигнућа током праксе;
- Само-процена или процена од стране колега.

За ближа упутства о свакој од наведених поступака процене погледати *Водич за менторе из праксе са упутствима (медицина, фармација, стоматологија и здравствена нега)*.

Стандард 5: Наставне базе и ментори из праксе

У спровођењу праксе, поред ментора - наставника са факултета, учествује и ментор из праксе. Ментор из праксе је дипломирани фармацевт/магистар фармације са најмање три године радног искуства у самосталном обављању фармацевтске здравствене делатности.

На почетку сваке школске године, апотеке и болничке апотеке предлажу менторе праксе, који могу бити ангажовани у реализацији Студентске стручне

практике према утврђеним критеријумима за менторе, а Факултети (или Катедра за фармацију) дају сагласност за дати предлог.

Обавезе и одговорности ментора из праксе:

- Спровођење обуке и пружање упутстава у вези са процесима рада према утврђеном програму Студентске стручне праксе усвојеном на Наставно-научном већу Факултета за студенте који долазе у апотеку са упутом са Факултета за обављање Студентске стручне праксе;
- Својим потписом ментор оверава Дневник Студентске стручне праксе, као и потврду о обављеној Студентској стручној пракси, уколико је студент извршио програмом предвиђене обавезе.

Апотека у којој студенти обављају Студентску стручну праксу треба да испуни услове у погледу простора, опреме и кадра према важећим законским и подзаконским прописима. Предност имају апотеке из актуелног Плана мреже. Предност за јавне апотеке имају апотеке које имају усвојене стандарде квалитета ISO 9001, 14001 и 18001, а за болничке апотеке оне које су организациона јединица у оквиру акредитоване здравствене установе.

Стандард 6: Обавезе и одговорности студента

Основне обавезе студента су: редовно похађање студентске/клиничке праксе, посвећеност пракси, сарадња са ментором, вођење документације и понашање у складу са Кодексом. Ближа упутства су дата у „Водичу за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Фармација“, као и „Кодексу понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентске стручне/клиничке праксе“.

Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Стоматологија

Стандард 1: Наставни садржај

Учење засновано на искуству у реалном радном окружењу представља незаменљиви део образовања доктора стоматологије у савременом свету и има за циљ достизање очекиваних исхода квалификације и нивоа компетенција. На Стоматолошким факултетима у Србији, овај вид учења се обавља током наставног процеса у терминима и роковима дефинисаним студијским програмом:

- у току практичне наставе на клиничким стоматолошким предметима, и
- на клиничким блоковима (ресторативна стоматологија и педодонција)
- као летња стручна пракса ван наставе.

Након завршетка студија, доктор стоматологије је обавезан да обави шестомесечни стручни стаж.

Савремене препоруке и стандарди подразумевају практичну наставу на студијама стоматологије од најмање 5000 часова теоријске и практичне наставе у оквиру интегрисаних академских студија стоматологије.

Однос часова теоријске и практичне наставе на клиничким предметима на Стоматолошким факултетима (стоматолошким одсецима медицинских факултета) у Србији се креће између 1:2,2 до 1:2,8.

Независно од форме у којој се спроводи, студентска стручна/клиничка пракса представља облик наставне активности у току студија који подразумева практичан рад студента у циљу употпуњавања теоријског, академског знања и успостављања веза са практичним знањима и искуствима неопходним за обављање будућег посла. Постоји неколико основних елемената који објашњавају појам студентске стручне праксе.

Због специфичности организације стоматолошке заштите у оквиру здравственог система Републике Србије, као и услед знатног обима практичне наставе која постоји на интегрисаним студијама стоматологије, студентска стручна/клиничка пракса је најчешће организована у оквиру клиничких блокова.

Основна карактеристика је да током обављања стручне праксе студенти изграђују ставове и промишљају будући развој сопствене каријере у стварном окружењу. Обављање студентске стручне праксе укључује неке од следећих

елемената: редовне састанке са одређеним наставницима, приступ запосленима и могућност постављања питања, специфичне тренинге, почетак рада на истраживачким пројектима и остале адекватне послове унутар организације која је прихватила студената.

Након обављене стручне/клиничке праксе, студенти стоматологије су оспособљени за различите професионалне активности:

A) из области болести зуба:

- 1) преглед пацијента, анамнеза, примена дијагностичких тестова;
- 2) вођење медицинске документације;
- 3) дијагностика каријеса;
- 4) терапија каријеса; препарација кавитета;
- 5) припрема и поставка материјала за испуне;
- 6) дијагностика обољења пулпе;
- 7) дијагностика обољења апексног пародонцијума;
- 8) ендодонтска терапија инфицираних и неинфицираних канала корена (фазе рада);
- 9) ендодонтска терапија инфицираних и неинфицираних канала корена (медикација канала);
- 10) ендодонтска терапија инфицираних и неинфицираних канала корена (дефинитивна оптурација канала).

Б) Из области стоматолошке протетике:

- 1) израда анатомског и ситуационих отисака код безубих и крзубих пацијента;
- 2) израда функционалних отисака за парцијалне и тоталне протезе;
- 3) одређивање МВО при изради различитих зубних надокнада;
- 4) проба поставе зуба код различитих облика мобилних зубних надокнада;
- 5) предаја готових различитих облика мобилних зубних надокнада;
- 6) препарација канала корена и израда модела ливене надоградње;
- 7) препарација зуба за различите зубне надокнаде;
- 8) отискивање препарисаних зуба, израда привремених круна;
- 9) проба металне конструкције металокерамичких надокнада, проба керамике;
- 10) реоклудација;
- 11) цементирање фиксних надокнада.

В) Из области пародонтологије и оралне медицине:

- 1) дијагностика обољења пародонцијума и оралне слузокоже;
- 2) елиминација запаљења пародонцијума, каузална терапија оболелог пародонцијума;
- 3) дијагностика мукогингивалних аномалија;
- 4) корекција урођених, стечених или развојних мукогингивалних аномалија;
- 5) елиминација пародонталних џепова хируршким путем;
- 6) дијагностика трауматске оклузије, елиминација трауматског контакта брушењем;
- 7) процена успеха каузалне терапије пародонтопатије;
- 8) препознавање фактора ризика;
- 9) узимање бриса, израда терапијског плана;
- 10) елиминација локалних иритација, локална апликација лека.

Г) Из области оралне хирургије:

- 1) апликовање терминалних и спроводних анестезија у усној дупљи; дијагностика, превенција и терапија компликација локалне анестезије;
- 2) вађење изниклих зуба и збрињавање ране после вађења зуба; дијагностика и превенција компликација у току и после вађења зуба;
- 3) терапија компликација у току и после вађења зуба; компликовано вађење зуба (сепарација);
- 4) хируршко вађење заломљених коренова и делимично изниклих зуба; постављање индикација и контраиндикација за вађење неизниклих (импактираних) зуба;
- 5) дијагностика и терапија акутних и хроничних дентогених инфекција;
- 6) дијагностика пацијената ризика и упознавање са њиховом припремом за оралнохируршке захвате; вађење зуба и мањи оралнохируршки захвати код пацијената ризика уз одговарајућу припрему ових пацијената;
- 7) успостављање локалне хемостазе у току, као и после вађења зуба и мањих оралнохируршких интервенција.
- 8) дијагностика ороантралних комуникација и фистула; конзервативно збрињавање ороантралних комуникација;
- 9) дијагностика хроничних периапикалних лезија и виличних циста; постављање индикација за хируршко лечење хроничних периапикалних лезија и виличних циста;
- 10) постављање индикација за препротетичке и оралнохируршке захвате у склопу ортодонтске терапије.

Д) Из области дечје и превентивне стоматологије:

- 1) здравствено васпитни рад са децом и родитељима;
- 2) систематски преглед, план превентивних и терапијских мера;
- 3) профилактичке мере;
- 4) дијагностика ризика за орална обољења;
- 5) дијагностика и терапија каријеса дечјег и адолесцентног доба;
- 6) дијагностика и терапија компликација каријеса дечјег и адолесцентног доба;
- 7) дијагностика и терапија обољења пародонцијума дечјег и адолесцентног доба;
- 8) дијагностика, терапија обољења меких оралних ткива дечјег и адолесцентног доба;
- 9) дијагностика и терапија хитних стања дечјег и адолесцентног доба;
- 10) орохирушке интервенције дечјег и адолесцентног доба.

Ђ) Из области ортопедије вилица:

- 1) први пријем пацијента. Анамнеза, лична и породична. Клинички налаз на пацијенту, анализа лица. Испитивање функција орофацијалне регије и ТМЗ, узимање отисака за израду студијских модела и Ro снимање;
- 2) анализа модела. Анализа оклузије у сагиталном, вертикалном и трансверзалном правцу. Процена расположивог и потребног простора, одређивање асиметрије зубних лукова и развијености вилица;
- 3) анализа Ro снимака (интраорални снимци, ортопантомографски снимци, Телерендген, снимак шаке). Процена денталне и осеалне зрелости, одређивање правца раста лица и вилица;
- 4) превентивне и интерцептивне мере у ортопедији вилица, одвицавање од лоших навика. Примена миофункционалних вежби, употреба вестибуларне плоче, вежбе шпатулом, значај и употреба чувара простора – фиксних и мобилних;
- 5) принципи планирања ортодонтске терапије. Могућности терапије, фактори избора специфичног плана терапије, избор зуба за екстракцију, време и узраст за примену екстракције, избор механизма лечења, презентација плана лечења и добијање сагласности пацијента;
- 6) покретни ортодонтски апарати. Основни елементи (плоча, лабијални лук, ретенциони елементи), ортодонтски завртањ, опруге, различите конструкције апарата;
- 7) функционални ортодонтски апарати. Активатор, бионатор, регулатор функције, Twin блок, М блок, Herbst (конструкциони загрижај, дизајн апарата);

- 8) фиксни ортодонтски апарати (дизајн апарата, основни елементи, поставка апарата);
- 9) дијагноза Листа проблема и план терапије, узимање отисака за израду ортодонтских апарата;
- 10) предаја апарата;упутство за ношење и одржавање апарата.

Стандард 2: Исходи учења засновани на компетенцијама

За сваку клиничку вештину коју ће студент савладати и усвојити кроз студентску стручну/клиничку праксу, у програму стручне праксе дефинисан је одговарајући ниво вештине који мора поседовати студент (укупно четири нивоа, погледати поглавље *Оквир за стандарде и водиче за студентску стручну/клиничку праксу*).

Студент који је успешно завршио програм клиничког блока ресторативне стоматологије/педодонције или студентске летње праксе спреман је:

- да активно учествује у јавном здрављу; процени пацијената и њихове здравствене потребе; учествује у саветовању пацијената о превенцији и контроли болести, као и о промоцији здравља и здравог начина живота, да учествује у здравственом васпитању и едукацији грађана из области јавног здравља, сарађује са стручним и другим организацијама и институцијама, пружа квалитетну стоматолошку здравствену заштиту и информише грађане о здрављу и здравим стиловима живота;
- сагледа укупне потребе пацијента за стоматолошким збрињавањем;
- сачини план стоматолошког збрињавања;
- спроведе стоматолошке терапијске поступке из области оралне хирургије, пародонтологије, реставративне одонтологије, ендодонције, и стоматолошке протетике за које је оспособљен на ранијим годинама студија у оквиру одговарајућих предмета;
- идентификује потребе за специјалистичким стоматолошким интервенцијама и упуту пацијента на адекватан специјалистички преглед и третман;
- да документује интервенције у пружању здравствених услуга уз вођење записа о консултацијама и пруженим интервенцијама;
- да узима анамнезе уз пристанак пацијента;
- да сарађује са даваоцима здравствених услуга и примаоцима услуга, као и са свима који подржавају или могу да допринесу превенцији болести, здравственим сервисима и програмима;

- да показује високе стандарде етичког понашања и квалитета здравствене заштите која се пружа кроз тимски рад;
- да поступа поштено и са интегритетом у односу са колегама, пацијентом, породицом пацијента или заједницом;
- да препознаје сопствена или туђа ограничења у знању, вештинама и способностима;
- да разазнаје (препознаје) улоге и одговорности свих чланова тима са којима ради;
- да препознаје факторе који могу допринети ефективној комуникацији, решавању проблема и позитивном интерпрофесионалном односу у тиму, као што су асертивна комуникација, ниво искуства, експертиза, хијерархијски положај и мотивација;
- да користи расположиве доказе за ефективан тимски рад и колаборативну праксу;
- да показује тачност, самоиницијативно проактивно деловање и иницијативу у обављању задатака за које преузима одговорност;
- да препозна и спречи ситуацију која може да доведе до злоупотребе лекова.

Стандард 3: Наставне методе

Одговарајуће методе активног учења представљају равнотежу теорије и праксе, односно интеграцију стеченог знања и практичног искуства (нпр. учење засновано на проблему, критичко размишљање, учење у симулирајућим условима применом симулирајућег пацијента, учење засновано на искуству у реалном радном окружењу).

Учење засновано на искуству у реалном радном окружењу представља врло важну компоненту у образовању стоматолога. Циљ наставе је повезивање знања стечених на настави из различитих стоматолошких клиничких области са захтевима практичних задатака, чиме студент добија прилику да знања и вештине које је добио током претходне наставе у одвојеним дисциплинама интегрише и адекватно примени у пракси. На овај начин се омогућава постизање претходно дефинисаних компетенција као исхода учења, уз бољу ефикасност и већи степен обезбеђења квалитета наставног процеса. Процена компетенција применом одговарајућих инструмената и модела, у реалном радном окружењу и у директном контакту са пацијентима, такође представља једну врсту активног учења заснованог на радном искуству.

Контакт са професионалном праксом може бити и подстицај за овладавање струком и очекује се да има утицаја на мотивисаност да се након дипломирања обављају слични послови у пракси.

Стандард 4: Процена исхода учења

За евалуацију стечених компетенција у реалном радном окружењу користи се метода приказа репрезентативних случајева клинички обрађених током рада на клиничком блоку са образложењем донетих клиничких одлука. Један од начина процене знања може бити и објективно структурирано клиничко процењивање.

Циљ објективног структурисаног клиничког испитивања (OSCE) је начин да се процене клиничке компетенције преко структурисаног процењивања са нагласком на објективност. Студенти се процењују на основу њихове способности да примене клиничко знање у посебном клиничком сценарију. Док конвенционални писани испит (тест) углавном омогућава да студент репродукује наставне садржаје, OSCE може бити дизајниран за процену виших нивоа когнитивних способности (критичко мишљење, решавање задатака, способност комуникације). Другим речима, OSCE је тест способности, понашања, ставова и практичне примене знања и, као допуна другим методама оцењивања који су засновани на исходима учења, процењује спремност студената за професионалну праксу.

Стандард 5: Наставне базе и ментори из праксе

Настава у оквиру студентске праксе (клиничког блока) изводи се на одговарајућим Стоматолошким клиникама, а ментори су наставници из области клиничких стоматолошких предмета.

Настава у оквиру студентске летње праксе се изводи у наставним базама факултета, тј. у установи са којом је Факултет закључио одговарајући уговор. Стручна пракса се обавља у здравственим установама најмање секундарног нивоа. За обављање стручне праксе студент добија упут од Службе за наставу Факултета. Упут се попуњава на стандардизованом обрасцу који садржи два дела:

- извештај о савладаним вештинама,
- потврду о обављеној стручној пракси.

Извештај о савладаним вештинама потписују стоматолог специјалиста и руководилац институције у којој је пракса обављена и оверава печатом институције. Потврду о обављеној стручној пракси потписује одговорни наставник.

Дужности ментора су:

- да својим искуством помогне у усавршавању појединих вештина које је студент стекао током интегрисаних студија,
- да организује и непрекидно прати извођење целокупне праксе,
- да пружи стручну помоћ студенту у практичном раду,
- да провери његов практичан рад,
- да уведе студента у вођење стоматолошке ординације,
- да даје одређене задатке и послове које студент треба да припреми,
- да кроз практичан рад и учење помогне студенту да се оспособи за самосталан рад,
- да свакодневно оверава унесене податке у дневнику студента.

Стандард 6: Обавезе и одговорности студента

Основне обавезе студента су: редовно похађање студентске/клиничке праксе, посвећеност пракси, сарадња са ментором, вођење документације и понашање у складу са Кодексом. У прилозима се налазе:

- „Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Стоматологија”
- „Кодекс понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентске стручне/клиничке праксе”

Поред тога, студентима је доступан и Дневник Студентске стручне праксе (структурирана тест књижица – дневник клиничког блока, Рестауративна стоматологија и дневник – Педодонција) у оквиру сваке високошколске установе.

Стандарди за студентску стручну/клиничку праксу: Здравствена нега

Стандард 1: Наставни садржај

У Републици Србији након завршетка студија здравствене неге стичу се звања: струковна медицинска сестра/техничар. Студентска стручна пракса представља облик наставне активности у току студија који подразумева практичан рад студента у циљу употпуњавања теоријског, стручног и академског знања и успостављања веза са практичним знањима и искуствима неопходним за обављање будућег посла и има за циљ достизање очекиваних исхода квалификације и нивоа компетенција. Овај вид наставе је, у различитим облицима, обавезан на највећем броју основних струковних и академских студијских програма здравствене неге на универзитетима у Србији.

Независно од форме у којој се студентска стручна пракса спроводи, основна карактеристика је да током обављања стручне праксе студенти изграђују ставове и стичу искуство у стварном клиничком окружењу које је камен темељац развоја њихове будуће каријере.

Обављање студентске стручне праксе укључује неке од следећих елемената: редовне састанке са ментором, присуство састанцима функционалних јединица организације, праћење рада појединаца унутар организације, приступ запосленима и могућност постављања питања, специфичне тренинге унутар дате организације која је прихватила студената.

Након обављене стручне праксе, очекивани исходи за обављање здравствене неге на свим нивоима здравствене заштите су следећи:

А) У примарној здравственој заштити струковна и дипломирана медицинска сестра:

- 1) оспособљава се за пружање здравствене неге здравог и болесног појединца, породице или групе у одговарајућој области;
- 2) упознаје се са поступцима здравствене неге, систематским и другим прегледима, здравствено-васпитним радом, дијагностичко-терапеутским поступцима, пријемом и тријажом пацијената;
- 3) обучава се за примену превентивних мера на очувању здравља; упознаје се са епидемиолошким стањем и специфичностима одговарајуће популације;
- 4) обучава се за вођење медицинске документације и евиденције;

- 5) у патронажној служби струковна и дипломирана медицинска сестра се упознаје са: улогом, организацијом и задацима патронажне службе; специфичностима подручја коју покрива патронажна служба; сарађује са другим службама у здравственим установама; обучава се за здравствену негу групација становништва које су обухваћене патронажним посетама; обучава се за вођење медицинске документације и евиденције.

Б) У стационарној здравственој установи струковна и дипломирана медицинска сестра:

- 1) обучава се за здравствену негу у служби за пријем и збрињавање хитних стања где се упознаје са пословима на пријему и збрињавању хитних стања, са организацијом службе; обучава се за хитан пријем болесних и повређених; обучава се за тријажу са идентификацијом и решавањем проблема у оквиру здравствене неге, за транспорт оболелог или повређеног; упознаје се са специфичностима здравствене неге болесника са обољењима и повредама плућа и дисајних путева, срца и крвних судова, трбушних органа, костију, мишића и нерава, као и болесника са акутним тровањима, психијатријским и гинеколошким обољењима; обучава се за психичку подршку болеснику или повређеном и члановима његове породице; обучава се за извођење дијагностичко терапеутских мера и процедура у хитним стањима и упознаје се са вођењем медицинске документације и евиденције;
- 2) обучава се за здравствену негу у интензивној терапији. Упознаје се са организацијом рада у јединици за интензивну негу и терапију, пријемом болесника, специфичностима хигијенског режима са акцентом на спречавању болничких инфекција. Обучава се за примену дијагностичко терапеутских мера код животно угроженог болесника (ентерално и парентерално храњење, познавање употребе брзо делујућих лекова, трансфузије крви и крвних деривата, као и деловање медицинских апарата и њихову употребу). Упознају се са негом умирућег пацијента и поступањем са умрлим, обучава се за вођење медицинске документације и евиденције;
- 3) обучава се за здравствену негу болесника у психијатрији; упознаје се са специфичностима здравствене неге болесника са психичким сметњама и њиховом психосоцијалном рехабилитацијом; упознаје се са улогом породице у процесу лечења и рехабилитације психијатријског болесника и пружањем помоћи болеснику у кризи, као и специфичним етичким питањима у здравственој нези ових болесника и вођењем медицинске документације и евиденције;
- 4) обучава се за здравствену негу у хирургији. Упознаје се са организацијом рада хируршког одељења; обучава се за пријем и здравствену негу хируршког болесника; за примену дијагностичко терапеутских мера у преоперативној и постоперативној здравственој нези; упознаје се са специ-

фичностима хигијенског режима и спречавањем болничких инфекција и обучава се за вођење медицинске документације и евиденције;

- 5) обучава се за здравствену негу у интерној медицини. Упознаје се са организацијом рада и пословима интернистичког одељења; обучава се за пријем и здравствену негу интернистичког болесника, за примену дијагностичко терапијских мера, за припрему пацијента за различита ендоскопска, радиолошка, радиоизотопска и друга испитивања; упознаје се са специфичностима хигијенског режима и спречавањем болничких инфекција и обучава се за вођење медицинске документације и евиденције.

Стандард 2: Исходи учења засновани на компетенцијама

За сваку клиничку (вештину коју ће студент савладати и усвојити кроз стручну праксу, у програму стручне праксе дефинисан је одговарајући ниво вештине који мора поседовати студент (укупно четири нивоа, погледати поглавље *Оквир за стандарде и водиче*).

Студент који је успешно завршио програм студентске стручне праксе за струковне и дипломиране медицинске сестре општег смера – спроводи здравствену негу пацијената на основу познавања основних физиолошких, морфолошких и анатомских карактеристика људског организма, поштујући холистички приступ:

- 1) препознаје основне узрочнике обољења и начине њиховог испољавања;
- 2) познаје принципе на којима се темељи општа здравствена нега, као и нега појединих категорија болесника: хируршког болесника, интернистичког болесника, нега здравог и болесног детета, нега жена, нега старих и ментално оболелих лица;
- 3) зна да примени практичне вештине и знања из подручја здравствене неге;
- 4) зна да узме анамнезу, уради сестрински преглед и дефинише дијагнозу неге, као и да сачини план здравствене неге;
- 5) зна информације о сестринским етичким кодексима;
- 6) познаје декларације о људским правима и правима пацијената;
- 7) зна да чува професионалну тајну;
- 8) оспособљен је за обављање дужности на основу научених и увежбаних поступака и да учествује у планирању и спровођењу медицинских процедура код болесника;
- 9) помаже пацијентима у задовољавању основних животних активности, узимајући у обзир њихово достојанство и културолошке разлике;

- 10) зна како да одржава и процењује квалитет и безбедност неге;
- 11) зна да води медицинску документацију и све потребне сестринске документе и да обавести остале чланове тима о његовим/њеним налазима водећи рачуна о правима пацијената и узимајући у обзир поверљивост података;
- 12) зна да користи савремене информационе и комуникационе алате;
- 13) зна да препозна ургентне ситуације и да примени хитне медицинске поступке;
- 14) зна да ради на едукацији пацијента и њихових породица у циљу промоције здравља и здравствене писмености;
- 15) зна да примени поступке за очување здравља;
- 16) зна да спроводи превентивне мере приликом рада;
- 17) оспособљен је за основне комуникационе вештине;
- 18) оспособљен је да ради самостално;
- 19) оспособљен је да ради у тиму;
- 20) схвата потребу за учењем током целе каријере, континуираним професионалним развојем и побољшањем способности у складу с потребама;
- 21) зна да едукује млађе колеге (сестре/техничаре);
- 22) зна да спроводи превенцију болести;
- 23) зна основе научно-истраживачког рада и учествује у истраживачким пројектима;
- 24) познаје негу на свим нивоима здравствене заштите, са познавањем патронажне и кућне неге;
- 25) познаје социјално и здравствено законодавство, са правним аспектима неге;
- 26) промовише професионалне, хумане и етичке односе према пацијенту и колегама, без предрасуда у односу на језик, културу, расу, пол и социјални статус;
- 27) примењује принципе контроле квалитета здравствених услуга.

Стандард 3: Наставне методе

Одговарајуће методе активног учења представљају равнотежу теорије и праксе, односно интеграцију стеченог знања и практичног искуства (нпр. учење засновано на проблему, учење засновано на критичком размишљању, учење у симулирајућим условима примене симулирајућег пацијента, учење засновано на искуству у реалном радном окружењу).

Учење засновано на искуству у реалном радном окружењу у контакту са пацијентима и другим здравственим радницима представља кључну компоненту у образовању медицинских сестара. Циљ наставе је повезивање знања стечених на настави са захтевима практичних задатака, чиме студент добија прилику да знања и способности које је добио проучавањем теорије, већином у одвојеним дисциплинама, примени у пракси. На овај начин се омогућава постизање претходно дефинисаних компетенција као исхода учења, уз бољу ефикасност и већи степен обезбеђивања квалитета наставног процеса. Процена компетенција применом одговарајућих инструмената и модела, у реалном радном окружењу и у директном контакту са пацијентима, такође представља једну врсту активног учења заснованог на радном искуству.

Контакт са професионалном праксом може бити и подстицај за овладавање струком и очекује се да има утицаја на мотивисаност да се након дипломирања обављају слични послови у пракси.

Стандард 4: Процена исхода учења

За евалуацију стечених компетенција у реалном радном окружењу може се користити метода OSCE. У наставку документа се налази и Водич за менторе из праксе са упутствима са ближим појашњењима појединачних метода за процену знања.

Процена клиничке компетентности (ПКК) укључује коришћење алата за процену способности коју поседује медицинска сестра за обављање одређених задатака у клиничком окружењу.

Процењује се способност медицинске сестре да обавља задатак у реалном радном окружењу заснован на клиничким вештинама, знањима, образовању и искуству. Тренутне препоруке истичу важност коришћења више од једног алата за процену да би се добили тачнији резултати оцењивања.

ПКК треба спроводити током целокупног трајања клиничке праксе. Здравствене организације су обавезне да обезбеде континуирано надгледање, процену, одржавање и унапређење оспособљености односно компетентности својих медицинских сестара за клиничку медицину. Циљ ПКК је да се постигну најбољи резултати лечења болесника.

Постоје вишеструки алати за ПКК. Они обухватају: колегијалну ревизију (енгл. *peer review*), директно надгледање од стране надређеног/ментора приликом извођења, вештина у симулираним поставкама. Процењују се и организационе

способности, укључујући располагање финансијским ресурсима и уклапање у хијерархијску структуру.

ПКК је суштинска компонента едукације и обуке медицинских сестара и обавља се у реалном радном окружењу у установама за негу болесника са акутним поремећајима (јединицама интензивне неге; коронарним јединицама, шок собама) установама за негу хроничних болесника, амбулантним установама, кућној нези, школским амбулантама, институцијама медицине рада и јавног здравља.

У зависности од структуре здравствене организације, ПКК могу да спроводе: дипломиране медицинске сестре – мастер, струковне сестре специјалисти, дипломиране медицинске сестре које су стручњаци за посебне вештине, дипломиране и струковне медицинске сестре које су ментори клиничке праксе, едукатори медицинских сестара, менаџери за здравствену негу и струковне и дипломиране медицинске сестре са доказаним способностима у обављању и примени клиничких задатака, које поседују вештину критичког размишљања.

Обично је за вођење евиденције о компетенцији сестара одговорна главна сестра (одељења или болнице) или менаџер одговоран за медицинске сестре.

Стандард 5: Наставне базе и ментори из праксе

Здравствена установа у којој студенти основних студија здравствене неге обављају студентску стручну праксу треба да испуни услове у погледу простора, медицинско-техничке опреме и кадрова према важећим законским и подзаконским прописима чиме се омогућава обука у складу са захтевима савремене медицине.

Основни критеријуми за менторе из праксе и њихове обавезе и одговорности:

- У спровођењу праксе, поред ментора - наставника са факултета, учествује и ментор из праксе. Ментор из праксе је особа која је дипломирала на основним мастер студијама здравствене неге и има најмање 5 година радног искуства у самосталном обављању здравствене делатности након положеног стручног испита.
- На почетку сваке школске године, здравствене установе које су наставне базе факултета предлажу менторе који могу бити ангажовани у реализацији студентске стручне праксе према утврђеним критеријумима за менторе, а факултети дају свој пристанак за дати предлог.
- Спровођење обуке и пружање упутства у вези са процесима рада врши се према утврђеном Програму студентске стручне праксе који је усвојен на

Наставно-научном већу факултета који студентима даје упут за обављање Студентске стручне праксе у здравственој установи.

- Својим потписом ментор оверава Дневник студентске стручне праксе, као и потврду о обављеној Студентској стручној пракси, када је студент обавио програмом предвиђене обавезе.

Стандард 6: Обавезе и одговорности студента

Основне обавезе студента су: редовно похађање студентске/клиничке праксе, посвећеност пракси, сарадња са ментором, вођење документације и понашање у складу са Кодексом. Ближа упутства су дата у Водичу за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Здравствена нега, као и у „Кодексу понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентске стручне/клиничке праксе“.

Водичи са упутствима

- Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Медицина
- Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Фармација
- Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Стоматологија
- Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Здравствена нега
- Водич за менторе из праксе са упутствима (медицина, фармација, стоматологија и здравствена нега)

Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Медицина

Уводне напомене

Студијски програм Медицина треба студентима да обезбеди стицање знања, вештина и способности, као и начина поступања и ставова у понашању који су потребни да би се обезбедило пружање квалитетних превентивних, дијагностичких и терапијских медицинских поступака. То је основа за формирање компетентних стручњака из области медицине који треба да чине систем медицинске здравствене заштите у интересу појединца и читавог друштва. У остваривању овога циља посебан значај има учење засновано на искуству у реалном радном окружењу, јер студентима пружа могућност да буду укључени у реалне професионалне активности са стварним последицама, у окружењу које пружа довољно могућности за учење и уз надзор, подршку и процену напредовања од стране наставног особља или ментора. Студије медицине садрже велики број часова практичне наставе у клиничким условима из свих медицинских области што омогућава развој и усавршавање потребних знања и вештина. Стручна пракса у оквиру предмета: Интерна медицина, Хирургија, Гинекологија и акушерство и Ургентна стања у медицини осмишљена је тако да омогући студентима да у реалном (клиничком) окружењу схвате значај претходно стечених теоријских знања, уоче повезаност знања и компетенција стечених на претходно одслушаним и положеним предметима, као и да сагледају степен својих стечених компетенција. По завршетку слушања студентске праксе из претходно наведених предмета студенти би требало да буду оспособљени да:

- сагледају потребе пацијента за медицинским збрињавањем и превентивним мерама;
- узму адекватну анамнезу и спроведу комплетан физикални преглед пацијента, уз следствену адекватну процену стања пацијента и сачињавање плана његовог даљег збрињавања;
- спровођење одговарајућих превентивних, дијагностичких и терапијских поступака из области интерне медицине, хирургије, гинекологије и акушерства и ургентних стања у медицини, као и наведених поступака у одговарајућем обиму у оквиру других грана медицине за шта су оспособљени током студија;
- уоче потребу за специјалистичким консултантским прегледом и интервенцијом и усмере пацијента ка специјалисти одговарајуће гране медицине.

Реализација студентске стручне/клиничке праксе

Настава у оквиру предмета стручне праксе одвија се по завршетку слушања предавања и извођења вежби из одговарајућег предмета или током њиховог извођења (Интерна медицина (390 часова); Хирургија (420 часова); Гинекологија и акушерство (210 часова); Ургентна стања у медицини (210 часова)). Настава се изводи на клиникама Клиничког центра које представљају наставне базе Факултета. Настава стручне праксе из хирургије у обиму од 420 часова се изводи у ургентној хируршкој амбуланти (Ургентни центар), малој операционој сали, ургентном центру, операционом центру, општој хирургији, ортопедији, пластичној хирургији, васкуларној хирургији, неурохирургији, дечијој хирургији, грудној хирургији и урологији. Настава стручне праксе из гинекологије и акушерства изводи се на порођајном одељењу гинеколошко-акушерске клинике клиничког центра. Настава студентске стручне/клиничке праксе у оквиру предмета Ургентна стања у медицини организује се на одељењима интерне клинике, педијатрије, инфективних болести, неурологије, хирургије, оториноларингологије, офталмологије и психијатрије где се студентима презентују стања која се карактеришу као ургентна стања у одговарајућој области. На почетку наставе се одређује ментор из групе наставника клиничких предмета, који ће усмеравати активности студената током наставе стручне праксе. Студенти ће изводити одговарајуће дијагностичке и терапијске процедуре у договору са ментором и уз његов надзор.

Програм из предмета Интерна медицина - стручна пракса - студенти по претходно утврђеном распореду улазе у карантин у понедељак, а излазе у петак. Присуство карантину се бодовно не вреднује, али је студент у обавези да обави карантинске вежбе према распореду свог ментора (евидентиране потписом од стране наставника у евиденционом картону) како би стекао услов за полагање испита.

Програм из предмета Хирургија - стручна пракса подразумева распоред кружења у одговарајућим организационим јединицама клиничког центра током боравка у карантину у трајању од пет дана. Сваки студент је у обавези да према претходно утврђеном распореду обави стручну праксу у одговарајућим организационим јединицама.

Програм из предмета Гинекологија и акушерство - стручна пракса подразумева да карантин представља практични део наставе у групи од по 10 студената. Одржава се на Порођајном одељењу Гинеколошко акушерске клинике клиничког центра. Студенти по претходно утврђеном распореду улазе у карантин понедељком и излазе суботом. При уласку у карантин неопходно је да студент донесе уредне налазе брисева грла и носа као и уредан налаз копрокултуре. Присуство карантину се бодовно не вреднује, али је студент у обавези да обави

карантинске вежбе (евидентираних потписом од стране наставника у евиденцијоном картону) како би стекао услов за полагање испита.

Програм из предмета Ургентна стања у медицини - стручна пракса - свака катедра на којој се организује настава у оквиру стручне праксе ургентних стања може према властитом нахођењу "вежбе" делимично или у потпуности организовати у форми "дежурстава", с тим да се рачуна еквивалентно време (24 сата вежби се може заменити са 3 осмочасовна дежурства). На вежбама/дежурствима ће се процењивати спремност и едукованост студената за рад са пацијентима у решавању хитних стања. На овај начин студент може да стекне 0-2 поена недељно, максимално до 30 поена у току семестра. Студенти треба да поседују евиденциони картон за евиденцију вежби/дежурстава који се преузима у служби за основну наставу.

Студент добија упут од Службе за наставу Факултета. Упут се попуњава на стандардизованом обрасцу који садржи два дела:

- Извештај о савладаним вештинама
- Потврду о обављеној стручној пракси.

Извештај о савладаним вештинама потписују лекар специјалиста и руководиолац институције у којој је пракса обављена и оверава печатом институције. Потврду о обављеној стручној пракси потписује одговорни наставник.

Одговорности студената

На наставу стручне праксе потребно је да студенти долазе на време, а понашање мора да је у складу са кодексом понашања са којим се студенти упознају на почетку студија.

Ваш однос према пацијентима мора да је у потпуности у складу са професионалном и медицинском етиком здравствених радника о чему ће се старати и ментори.

Евалуација студентске стручне/клиничке праксе

Успешно завршени програми стручне праксе из интерне медицине, хирургије, гинекологије и акушерства и ургентних стања у медицини омогућиће студентима да имају предвиђена знања и вештине из одговарајућих области медицине са одговарајућим нивоима компетентности.

Дефинисани нивои компетентности за знања, односно вештине су:

Т: Студент има само теоријско знање о начину извођења вештине

О: Студент има теоријско знање о начину извођења вештине, али није способен да је изведе самостално и без веће помоћи

П: Студент има теоријско знање о начину извођења вештине и способен је да је изведе под надзором

С: Студент има теоријско знање о начину извођења вештине и способен је да је самостално изведе.

Знања и вештине са нивоима компетентности које студенти треба да имају по завршеном слушању предмета стручне праксе:

Интерна медицина

Знања и вештине	Т	О	П	С
Узимање анамнезе код пулмолошких и кардиолошких болесника				■
Тумачење налаза добијених физикалним прегледом				■
Тумачење лабораторијских налаза				■
Тумачење налаза добијених другим дијагностичким процедурама				■
Техника прегледа пулмолошких и кардиоваскуларних болесника				■
Техника припреме болесника за дијагностичке процедуре				■
Извођење (основних) дијагностичких процедура		■		■
Утврђивање виталних параметара: притисак, пулс, број и карактер респирација, тумачење ЕКГ-а.		■		■

Хирургија

Знања и вештине	Т	О	П	С
Збрињавање повреда по принципима асепсе и антисепсе				■
Дебридман и сuture рана		■		
Збрињавање крварења		■		

Пласирање браунила и венепункција, асистенција код пласирања ЦВК				
Давање локалне анестезије				
Пласирање назогастричне сонде				
Хируршки преглед абдомена, ректални туше, преглед килних отвора предњег трбушног зида				
Палпација и процена пулса код периферних артерија				
Указивање прве помоћи код пнеумоторакса				
Процена свести код неурохируршке трауме				
Практични третман опекотина, борба против опекотинског шока				
Конзервативно збрињавање прелома екстремитета				

Гинекологија и акушерство

Знања и вештине	Т	О	П	С
Дијагностика патологије трудноће				
Збрињавање шока у акушерству				
Порођај и новорођенче - савремено вођење порођаја				
Неправилности порођаја - превремени и послетермински порођај				
Дијагностика ране трудноће и методе праћења трудноће. Ектопична трудноћа				
Гинеколошки преглед и статус, колпоскопија				
УЗ у гинекологији и акушерству. Гинеколошке интервенције				
Практични рад са трудницом				
Оперативно акушерство				
Преглед дојке				

Ургентна стања у медицини

Знања и вештине	Т	О	П	С
Узимање ауто- и хетеро-анамнезе од болесника којима је потребна неодложна медицинска помоћ				
Значај налаза добијених физикалним прегледом				

Прва процена стања виталних функција (ABCDE – алгоритам)	■	■	■	■
Тумачење налаза добијених другим дијагностичким процедурама	■	■	■	■
Утврђивање природе и тежине обољења (повреде) и правилна тријажа битна за редослед медицинских поступака	■	■	■	■
Методе реанимације на лицу места: спољна масажа срца, вештачко дисање, дефибрилација, интубација, оксигенација, хемостаза, имобилизација. Начин транспорта	■	■	■	■
Основна медикаментозна терапија и мониторинг	■	■	■	■
Примена других специфичних лекова: алергије, тровања, астматички напад, електролитски поремећаји	■	■	■	■
Палпирање пулса, бројање и процена дубине респирација, преглед зеница, постављање болесника у оптималан положај за реанимацију	■	■	■	■
Отварање дисајних путева, процена и одржавање њихове проходности: air way, тубус, Heimlich-ов маневар	■	■	■	■
Извођење вештачког дисања: уста-уста, уста-нос, стављање маске, Амби балона, примена кисеоника	■	■	■	■
Спољна масажа срца једне или две особе (координација, однос броја дисајних циклуса и масажа, провера пулса)	■	■	■	■
ЕКГ мониторинг, дефибрилација, спољна стимулација срца - „pacing“	■	■	■	■
Хемостаза: компресивни завој, дигитална компресија, подвезивање. Лекови: специфични антидоти	■	■	■	■
Имобилизација, припрема за транспорт	■	■	■	■

Плавим су означени очекивани дефинисани нивои компетентности (постигнућа) студента након завршене студентске стручне /клиничке праксе.

Документи и обрасци од значаја

- Информатори предмета за стручну праксу: Интерна медицина, Хирургија, Гинекологија и акушерство, Ургентна стања у медицини
- Кодекс понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентске стручне/клиничке праксе (видети Прилог 1).

Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Фармација

Уводне напомене

Циљ стручног рада свих здравствених професионалаца је ефикасна здравствена заштита становништва. Фармацеути као део здравственог тима доприносе унапређењу здравља појединачних пацијената, као и друштва у целини, обезбеђујући издавање лекова, медицинских средстава и других производа за заштиту здравља, саветовањем о њиховој правилној примени, кроз подршку самолечењу, превенцији болести и промоцији здравог начина живота. Студентска стручна пракса пружа студентима фармације могућност да у реалном радном окружењу, у апотеци, у директном контакту са фармацеутима, другим здравственим радницима и пацијентима примењују и унапређују своја теоријска знања и развијају стручне и личне компетенције неопходне за будући самосталан стручни рад. Студентска стручна пракса представља обавезан део студија фармације, у одговарајућем обиму и у складу са акредитованим наставним планом и програмом.

Студентска стручна пракса се реализује у апотекама и болничким апотекама са којима факултет има потписан уговор о сарадњи и које представљају наставне базе факултета, под надзором и уз подршку квалификованог ментора запосленог у тој наставној бази.

Минимални заједнички критеријуми за организовање и реализацију стручне праксе студената Фармације на Универзитету у Београду, Универзитету у Крагујевцу, Универзитету у Нишу и Универзитету у Новом Саду дефинисани су у виду заједничког Оквира за организовање и реализацију студентске стручне праксе (Оквир за ССП).

Реализација студентске стручне/клиничке праксе

Студентска стручна пракса представља део наставног плана и програма пете године студијског програма Фармација. Студенти који испуњавају услове за обављање праксе се опредељују за апотеке - наставне базе у којима желе да обављају праксу према редоследу на ранг листи формираној на основу претходно дефинисаних критеријума.

Да би могао да приступи реализацији праксе, неопходно је да студент обави здравствени преглед и да првог дана праксе свом ментору преда Санитарну књижицу издату од стране надлежног Завода за јавно здравље у месту у којем ће обављати праксу. Надлежном Заводу студент се јавља најмање месец дана пре започињања праксе како би се обавиле одговарајуће микробиолошке анализе.

План и програм студентске стручне праксе који је дефинисан и усвојен на нивоу факултета, основа је за дефинисање конкретних активности које студент обавља током праксе. Евиденција о обављеним активностима води се у Дневнику студентске стручне праксе. Оверу евиденције о обављеним активностима обавља ментор из праксе својим потписом и печатом апотеке чиме ментор гарантује да је студент одређене активности обавио. Уколико су Дневником предвиђени писани радни задаци у виду кратких есеја/извештаја, обавеза студента јесте да уради и ове задатке.

Студент првог дана долази на праксу у време које је унапред договорио са својим ментором. Студент се упознаје са свим запосленима у апотеци, као и са поделом радних обавеза и одговорности међу запосленима. Студент се упознаје и са простором апотеке, наменом просторија у апотеци, и започиње са упознавањем лекова, медицинских средстава и других производа за заштиту здравља који се дистрибуирају у апотеци и њиховим распоредом, литературом коју апотека поседује и софтвером који се користи у вођењу апотекарског пословања. Студент са својим ментором првог дана на пракси утврђује детаљан план рада у складу са предлогом факултета, начин рада и динамику консултативних састанака током праксе.

Студент показује професионализам кроз понашање, одговарајући начин комуникације и изглед. Студент се доследно придржава упутстава добијених од ментора. Са ментором, другим запосленима у апотеци, као и са пацијентима, студент комуницира љубазно и са уважавањем. Иницијативу за комуникацију са пацијентима и лекарима, студент предузима само када има дозволу од ментора. Задатке предвиђене Дневником праксе обавља према плану активности. У току праксе је неопходно ношење одговарајуће радне одеће и обуће (бели мантил и клопне, намењени искључиво за рад у апотеци). Лична хигијена студената мора бити на високом нивоу. Током праксе, студент мора носити одговарајуће обележје - картицу коју издаје факултет, а на којој је наведено име и презиме студента, као и да је тренутно на обављању студентске стручне праксе у апотеци.

Поред задатака дефинисаних у оквиру Дневника студентске стручне праксе, потребно је припремити кратак писани извештај у оквиру којег студент

сагледава свој професионални развој у току праксе у виду есеја у обиму од око 500 речи. Извештај треба да укључи следеће:

- Опис личног искуства у току праксе (на пример, које је активности студент обављао у току праксе, да ли је био укључен и у неке додатне активности које нису обухваћене у оквиру Дневника праксе);
- Лични доживљај праксе (на пример, да ли је током праксе било пријатно радити са колегама у апотеци или не сасвим и зашто);
- Евалуација праксе (шта је било добро, а шта не сасвим добро током праксе);
- Анализа личног искуства (на пример, какав је конкретан значај стечених искустава за даљи професионални развој студента; шта се променило у размишљању студента у односу на период пре праксе);
- Закључци (на пример, шта је научено, а шта би још додатно било добро научити током праксе);
- План акције (на пример, какав је утицај студентске стручне праксе на даље планове студента, у ком правцу студент жели да започне свој професионални развој након дипломирања).

Одговорности студената

Обавеза студента јесте редовно присуство на пракси, у складу са Планом праксе који дефинише факултет. Уколико студент, из оправданих разлога, одсуствује са праксе, неопходно је да се јави свом ментору, као и наставнику факултета одговорном за реализацију студентске стручне праксе. Студент своје одсуство мора оправдати, а процену валидности оправдања спроводи наставник факултета одговоран за реализацију студентске стручне праксе и, у случају потребе, у договору са продеканом за наставу. Пропуштене термине студент мора да надокнади у договору са ментором, било у периоду предвиђеном за надокнаду пропуштених термина, било током викенда, уколико за то постоји могућност.

Током праксе, неопходно је да студент поштује и примењује упутства наставника факултета и ментора из праксе и обавља задатке које му је поверио ментор из праксе, што ће ментор својим потписом евидентирати у Дневнику праксе.

Неопходно је да понашање студента током праксе буде у складу са примењивим принципима професионалне етике који су дефинисани Етичким кодексом фармације Србије.

Студент је у обавези да чува пословне тајне, као и податке из здравствене документације и податке о личности са којима се упознаје у току обављања студентске стручне праксе, а у складу са Законом о заштити података о

личности и Законом о здравственој документацији и евиденцијама у области здравства.

Објективно вредновање педагошког рада ментора из праксе и услова рада у наставној бази - апотеци од великог је значаја за унапређење програма студентске стручне праксе. Након обављене праксе, студент попуњава Евалуациони формулар и предаје га одговорном наставнику факултета.

Након обављене праксе, студент предаје попуњен Дневник праксе и Потврду о обављеној пракси наставнику факултета одговорном за организацију студентске стручне праксе. Наставници факултета одговорни за праксу спроводе евалуацију Дневника праксе. Уколико је испунио све предвиђене обавезе, студент може приступити полагању испита. Препорука је да се на испиту, применом одговарајућих метода евалуације, оцењују стечене професионалне компетенције.

Важне напомене

- Примарни циљ студентске стручне праксе јесте примена, усавршавање и унапређење знања и вештина које је студент стекао током студија, стицање нових знања, као и изградња личног и професионалног става, понашања и одговорности. Ово се може постићи само учешћем у активностима и процесима који се спроводе у апотеци. Због тога је укључивање сваког студената у ове процесе неопходно, било кроз самостално обављање или кроз активно посматрање процеса, у складу са описом радних задатака наведених у оквиру Дневника праксе.
- За обављање активности у оквиру праксе, неопходно је добро познавање прописа који регулишу фармацеутску здравствену делатност.
- У току обављања праксе, поштујте временске одреднице, као и друга упутства која добијате од ментора.
- Будите стрпљиви и сачекајте погодан тренутак када ментор има времена за Вас како бисте поставили питања.
- Никада немојте јавно доводити у питање савет који сте добили од ментора.
- Редовно пратите обавештења на сајту факултета у вези са студентском стручном праксом.
- Уколико изостанете са праксе, неопходно је да приложите одговарајуће оправдање и надокнадите пропуштене термине.

У апотеци је обавезно:

- 1 ношење одговарајуће радне одеће и обуће (радни мантил и клемпе беле боје);
- 2 одговорно и пажљиво руковање опремом и другом имовином апотеке;
- 3 строго поштовање важећих стручних и законских прописа, укључујући етичке кодексе, прописе о заштити на раду, као и чувању поверљивих информација о пацијентима и пословању апотеке.

Евалуација студентске стручне/клиничке праксе

Успешно завршен програм стручне праксе омогућиће студентима да стекну и унареде предвиђена знања и вештине из одговарајућих области фармације са одговарајућим нивоима компетентности.

Дефинисани нивои компетентности за знања, односно вештине су:

Т: Студент има само теоријско знање о начину извођења вештине

О: Студент има теоријско знање о начину извођења вештине, али није способан да је изведе самостално и без веће помоћи

П: Студент има теоријско знање о начину извођења вештине и способан је да је изведе под надзором

С: Студент има теоријско знање о начину извођења вештине и способан је да је самостално изведе.

Знања и вештине са нивоима компетентности које студенти треба да имају по завршеном слушању предмета стручне праксе:

Компетенције	Т	О	П	С
Процена пацијента и његових здравствених потреба (Ова компетенција представља способност фармацеута да, у зависности од индивидуалних потреба пацијента, пружи одговарајућу услугу фармацеутске здравствене заштите, да са пацијентима комуницира на одговарајући начин и да препозна здравствене потреба пацијената)				

Саветовање пацијената о рационалној употреби лекова (безбедност, посебна упозорења)				
Од фармацеута се очекује да пружи важне информације током издавања лека, а које су тачне, јасне, прецизне, саопштене и записане разумљивим језиком за пацијента				
Правилан и адекватан избор фармацеутског облика, дозе и паковања лека				
Уочавање, процена важности и превенција интеракција лекова са другим лековима или болешћу (укључујући лек-лек, лек-храна и лек-болест интеракције)				
Избор опреме, поступака и супстанци потребних за израду магистралног лека				
Правилно издавање лека прописаног на рецепт				
Провера и процена исправности рецепта				
Правилно издавање медицинског средства				
Уочавање, документовање и решавање проблема у вези са применом лека				
Прецизно означавање лека укључујући пружање потребних усмених и писаних информација				
Саветовање пацијента о правилним условима чувања, року употребе и одлагању неупотребљивих лекова				
Адекватан избор дозе, фармацеутског облика и паковања лека за самомедијацију				
Примена смерница и протокола у лечењу, употреба референтне литературе, медицине и фармације засноване на доказима				
Адекватно документовање и извештавање, пријава нежељене реакције на лекове и медицинска средства				
Узимање фармакоанамнезе				
Од фармацеута се очекује да води евиденцију о фармакоанамнези пацијената, тј. да води евиденцију о лековима које пацијент користи у погледу назива лека, индикације, прописане дозе, почетку примене лека, прекиду примене лека, режиму узимања, нежељеним реакцијама, интеракцијама, животним навикама и сл.				
Ефикасна, прилагођена и одмерена комуникација са пацијентима				
Познавање и примена етичких принципа у фармацеутској пракси				

Плавим су означени очекивани дефинисани нивои компетентности (постигнућа) студента након завршене студентске стручне /клиничке праксе.

Документи и обрасци од значаја

1. Стручни и законски прописи

- Оквир за организовање и реализацију Студентске стручне праксе за студенте на студијском програму Фармација на Универзитетима у Београду, Крагујевцу, Нишу и Новом Саду;
- Правилници о Студентској стручној пракси и Правилник о студирању на Универзитету/факултету;

Добра апотекарска пракса ([http://www.farmacija.org/dokumenti/predlog-dap-20120302\[1\].pdf](http://www.farmacija.org/dokumenti/predlog-dap-20120302[1].pdf)),

Етички кодекс фармацеута Србије (http://www.farmkom.rs/images/stories/dokumenta/onama/sluzbena_akta/akta_komore/eticki_kodeks.pdf);

Закон о здравственој заштити (https://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_zdravstvenoj_zastiti.pdf);

Правилник о прописивању и издавању лекова (https://www.paragraf.rs/propisi_download/pravilnik_o_nacinu_propisivanja_i_izdavanja_lekova.pdf);

Закон о заштити података о личности (https://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_zastiti_podataka_o_licnosti.pdf);

Закон о здравственој документацији и евиденцијама у области здравства (https://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon-o-zdravstvenoj-dokumentaciji-i-evidencijama-u-oblasti-zdravstva.pdf).

2. Пратећа документација

Упут за Студентску стручну праксу

Упут издаје Служба за студентска питања непосредно пред почетак реализације праксе, заједно са обележјем студента (картица са наводом имена и презимена студента); упут садржи податке о студенту и наставној бази у коју се студент упућује; студент упут предаје ментору првог дана на пракси.

Дневник Студентске стручне праксе

Дневник праксе студент преузима на факултету непосредно пред почетак реализације праксе; Дневник праксе садржи опис свих активности и задатака које студент треба да обави током праксе; студент током праксе редовно попуњава Дневник праксе.

Потврда о обављеним активностима

Потврда представља саставни део Дневника праксе, а потписује је и оверава ментор из праксе на крају праксе, када студент успешно обави све предвиђене активности и задатке.

Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Стоматологија

Уводне напомене

Студијски програм стоматологије треба студентима да обезбеди стицање знања, вештина и способности, као и начина поступања и ставова у понашању који су потребни да би се обезбедило пружање квалитетних превентивних, дијагностичких и терапијских стоматолошких поступака. То је основа за формирање компетентних стручњака из области стоматологије који треба да чине систем стоматолошке здравствене заштите у интересу појединца и целог друштва. У остваривању овога посебан значај има учење засновано на искуству у реалном радном окружењу јер пружа студентима могућност да буду укључени у реалне професионалне активности са стварним последицама, у окружењу које пружа довољно могућности за учење и уз надзор, подршку и процену напредовања од стране наставног особља или ментора.

Студије стоматологије садрже велики број часова практичне наставе у клиничким условима из свих стоматолошких области што омогућава развој и усавршавање потребних знања и вештина.

Рестауративни блок и **блок Педодонција** осмишљени су да заокруже стечена знања и вештине из стоматолошких области, да омогуће студентима да у реалном клиничком окружењу уоче њихове међузависности и повезаност и да процене сопствени ниво усвојених компетенција. По завршетку наставе на ова два клиничка блока бићете оспособљени да:

- сагледате укупне потребе пацијената за стоматолошким збрињавањем и превентивним мерама;
- сачините план стоматолошког збрињавања;
- спроведете систематично и координирано стоматолошке превентивне, дијагностичке и терапијске поступке из области дечје и превентивне стоматологије, ортопедије вилица, оралне хирургије, пародонтологије, оралне медицине, рестауративне одонтологије, ендодонције и стоматолошке протетике за које сте оспособљени на ранијим годинама студија;
- идентификујете потребе за специјалистичким стоматолошким интервенцијама и упутите пацијента на одговарајући преглед или интервенцију.

Студентска стручна пракса осмишљена је тако да омогући ван-факултетску наставу под надзором ментора из праксе, у реалном радном окружењу, са циљем да што боље оспособи студента за самосталан рад.

Осим што можете усавршити знања и вештине које су предвиђене студијским програмима из појединих области стоматологије, по завршетку студентске стручне праксе, бићете упознати и са:

- могућношћу да самостално доносите одлуке о примени одговарајућих превентивних, дијагностичких и терапијских поступака из области превентивне стоматологије, оралне хирургије, рестауративне стоматологије и мобилне протетике;
- начином организације стоматолошке службе (набавка материјала, организација радног времена, дежурства, тријажа, вођење документације, заштита на раду и сл.);
- предностима непосредне комуникације са члановима тима (стоматолошком сестром, зубним техничарем, колегама).

Реализација студентске стручне/клиничке праксе

Настава на клиничким блоковима изводи се у последњем (дванаестом) семестру студија стоматологије. Рестауративни блок се изводи у обиму од 180 часова, док је блок Педодонције у обиму од 90 часова активне наставе. Да бисте приступили настави на Рестауративном блоку, односно блоку Педодонције потребно је да сте положили испите из свих клиничких стоматолошких предмета IV и V године студија. Настава се изводи на одговарајућим Клиникама Стоматолошког факултета према распореду који се објављује пре почетка семестра. На почетку наставе биће Вам одређен ментор из групе наставника клиничких стоматолошких предмета. Ментор ће усмеравати Ваше активности током наставе и приликом израде завршног приказа случаја или случајева. Током прве две недеље наставе изводиће се конзилијарни прегледи пацијената на којима ћете бити у могућности да израђујете план стоматолошког збрињавања. У терминима конзилијарних прегледа биће присутни наставници-ментори из одговарајућих стоматолошких области ради консултација и корекција у вези са планом терапије. Одабраним пацијентима ћете током трајања наставе, према предложеном плану стоматолошког збрињавања, изводити стоматолошке процедуре на одговарајућим Клиникама Стоматолошког факултета, а према распореду наставе и у договору са ментором.

Све фазе рада потребно је да уписујете у дневник који је део студентског картона за одговарајући клинички блок. Сваку спроведену процедуру уписујете

у део дневника предвиђен за одговарајућу клинику, односно стоматолошку област. У студентски картон ће Вам бити уписани и остварени поени за предвиђене вештине из сваке области. Укупан број предиспитних поена на оба блока је максимално 40. На Реставративном блоку број предиспитних поена је максимално по 10 за сваку Клинику на којој изводите процедуре током наставе (Клиника за болести зуба, Клиника за оралну хирургију, Клиника за стоматолошку протетику и Клиника за пародонтологију и оралну медицину). На блоку Педодонција максималан број поена је по 20 за сваку Клинику на којој изводите процедуре током наставе (Клиника за ортопедију вилица и Клиника за дечју и превентивну стоматологију).

Одговорности студената

На наставу клиничких блокова потребно је да долазите на време, а ваше понашање мора да буде у складу са кодексом понашања студената Стоматолошког факултета са којим сте упознати на почетку студија. Ваш однос према пацијентима мора да буде у потпуности у складу са професионалном и медицинском етиком здравствених радника о чему ће се старати и Ваши ментори.

На почетку и на крају наставе на блоку попунићете упитник о самоевалуацији знања и вештина из одговарајућих стоматолошких области. Ово ће Вам, уз активности на самим блоковима, помоћи да се оријентишете у раду у складу са сопственим нивоима компетенција. Попунићете и упитник о евалуацији наставе на блоку који је неопходан због интенције Стоматолошког факултета да континуирано унапређује наставу на блоку. У обавези сте да се континуирано током трајања блока консултујете са ментором у вези наставних активности.

Студентска стручна пракса се изводи у наставним базама факултета, после VIII семестра, у трајању од четири недеље, са фондом часова од 160.

За обављање стручне праксе добићете упут од Службе за наставу Факултета.

Упут се попуњава на стандардизованом обрасцу који садржи два дела:

- извештај о савладаним вештинама
- потврду о обављеној стручној пракси.

Извештај о савладаним вештинама потписују лекар специјалиста и руководиолац институције у којој је пракса обављена и оверава печатом институције. Потврду о обављеној стручној пракси потписује одговорни наставник.

Након завршене стручне праксе не добијате оцену, али сте у обавези да обавите стручну праксу како би остварили предвиђен број ЕСПБ бодова. Податак о обављеној стручној пракси одговорни наставник уноси у ваш индекс.

Евалуација студентске стручне/клиничке праксе

Испит се изводи усмено презентовањем и одбраном обрађених клиничких ситуација у виду приказа случајева пред Комисијом састављеном од четири наставника одговарајућих стоматолошких области. За приказ клиничких случајева потребно је припремити 10-12 слајдова. Приказ случајева се оцењује са максимално 60 поена. За Рестауративни блок може се остварити по максимално 15 из сваке области. За блок Педодонција може се остварити по максимално 30 из сваке области. Број поена се додаје на број освојених предиспитних поена, на основу чега се формира завршна оцена. Завршни испит се такође уписује у студентски картон за одговарајући клинички блок.

Успешно завршени програми Рестауративног блока и блока Педодонције, омогућиће студентима да имају предвиђена знања и вештине из одговарајућих стоматолошких области са одговарајућим нивоима компетентности.

Дефинисани нивои компетентности за знања, односно вештине су:

Т: Студент има само теоријско знање о начину извођења вештине.

О: Студент има теоријско знање о начину извођења вештине, али није способан да је изведе самостално и без веће помоћи.

П: Студент има теоријско знање о начину извођења вештине и способан је да је изведе под надзором.

С: Студент има теоријско знање о начину извођења вештине и способан је да је самостално изведе.

Знања и вештине са нивоима компетентности које студенти треба да имају по завршеном програму Рестауративног блока и блока Педодонције.

Болести зуба и ендодонција

Знања и вештине	Т	О	П	С
Преглед пацијента, анамнеза, примена дијагностичких тестова				
Вођење медицинске документације				
Дијагностика каријеса				
Терапија каријеса; Препарација кавитета				
Припрема и поставка материјала за испуне				
Дијагностика обољења пулпе				
Дијагностика обољења апексног пародонцијума				
Ендодонтска терапија инфицираних и неинфицираних канала корена (фаза рада)				
Ендодонтска терапија инфицираних и неинфицираних канала корена (медикација канала)				
Ендодонтска терапија инфицираних и неинфицираних канала корена (дефинитивна оптурација канала)				

Стоматолошка протетика

Знања и вештине	Т	О	П	С
Израда анатомског и ситуационих отиска код безубих и крезубих пацијената				
Израда функционалних отисака за парцијалне и тоталне протезе				
Одређивање МВО при изради различитих зубних надокнада				
Проба поставе зуба код различитих облика мобилних зубних надокнада				
Предаја готових различитих облика мобилних зубних надокнада				
Препарација канала корена и израда модела ливене надоградње				
Препарација зуба за различите зубне надокнаде				
Отискивање препарисаних зуба. Израда привремених круна				
Проба металне конструкције металокерамичких надокнада. Проба керамике. Реоклудација				
Цементирање фиксних надокнада				

Пародонтологија и орална медицина

Знања и вештине	Т	О	П	С
Дијагностика обољења пародонцијума и оралне слузокоже				■
Елиминација запаљења пародонцијума			■	
Каузална терапија оболелог пародонцијума			■	
Дијагностика мукогингивалних аномалија	■			
Корекција урођених, стечених или развојних мукогингивалних аномалија	■			
Елиминација пародонталних џепова хируршким путем	■			
Дијагностика трауматске оклузије		■		
Елиминација трауматског контакта брушењем		■		
Процена успеха каузалне терапије пародонтопатије			■	
Препознавање фактора ризика			■	
Узимање бриса		■		
Израда терапијског плана		■		
Елиминација локалних иритација	■			
Локална апликација лека	■			

Орална хирургија

Знања и вештине	Т	О	П	С
Апликовање терминалних и спроводних анестезија у усној дупљи				■
Дијагностика, превенција и терапија компликација локалне анестезије				■
Вађење изниклих зуба и збрињавање ране после вађења зуба			■	
Дијагностика и превенција компликација у току и после вађења зуба			■	
Терапија компликација у току и после вађења зуба	■			
Компликовано вађења зуба (сепарација)	■			
Хируршко вађење заломљених коренова и делимично изниклих зуба	■			
Постављање индикација и контраиндикација за вађење неизниклих (импактираних) зуба	■			
Дијагностика и терапија акутних и хроничних дентогених инфекција			■	

Дијагностика пацијената ризика и упознавање са њиховом припремом за оралнохируршке захвате				
Вађење зуба и мањи оралнохируршки захвати код пацијената ризика уз одговарајућу припрему ових пацијената				
Успостављање локалне хемостазе у току, као и после вађења зуба и мањих оралнохируршких интервенција				
Дијагностика ороантралних комуникација и фистула				
Конзервативно збрињавање ороантралних комуникација				
Дијагностика хроничних периапикалних лезија и виличних циста				
Постављање индикација за хируршко лечење хроничних периапикалних лезија и виличних циста				
Постављање индикација за препротетичке и оралнохируршке захвате у склопу ортодонтске терапије				

Ортопедија вилица

Знања и вештине	Т	О	П	С
Први пријем пацијента. Анамнеза, лична и породична. Клинички налаз на пацијенту, анализа лица. Испитивање функција орофацијалне регије и ТМЗ, узимање отисака за израду студијских модела и Ro снимање				
Анализа модела. Анализа оклузије у сагиталном, вертикалном и трансверзалном правцу. Процена расположивог и потребног простора, одређивање асиметрије зубних лукова и развијености вилица				
Анализа Ro снимака (интраорални снимци, ортопантомографски снимци, Телерендген, снимак шаке). Процена денталне и осеалне зрелости, одређивање правца раста лица и вилица				
Превентивне и интерцептивне мере у ортопедији вилица, одвицавање од лоших навика. Примена миофункционалних вежби, употреба вестибуларне плоче, вежбе шпатулом, значај и употреба чувара простора – фиксних и мобилних				
Принципи планирања ортодонтске терапије. Могућности терапије, фактори избора специфичног плана терапије, избор зуба за екстракцију, време и узраст за примену екстракције, избор механизма лечења, презентација плана лечења и добијање сагласности пацијента				
Покретни ортодонтски апарати. Основни елементи (плоча, лабијални лук, ретенциони елементи), ортодонтски завртањ, опруге, различите конструкције апарата				
Функционални ортодонтски апарати. Активатор, бионатор, регулатор функције, Twin блок, М блок, Herbst (конструкциони загрижај, дизајн апарата)				

Фиксни ортодонтски апарати (дизајн апарата, основни елементи, поставка апарата)	■			
Дијагноза Листа проблема и план терапије, узимање отисака за израду ортодонтских апарата			■	
Предаја апарата. Упутство за ношење и одржавање апарата			■	

Дечја и превентивна стоматологија

Знања и вештине	Т	О	П	С
Здравствено васпитни рад са децом и родитељима				■
Систематски преглед, план превентивних и терапијских мера				■
Профилактичке мере				■
Дијагностика ризика за орална обољења			■	
Дијагностика и терапија каријеса дечјег и адолесцентног доба				■
Дијагностика и терапија компликација каријеса дечјег и адолесцентног доба				■
Дијагностика и терапија обољења пародонцијума дечјег и адолесцентног доба			■	
Дијагностика и терапија обољења меких оралних ткива дечјег и адолесцентног доба			■	
Дијагностика и терапија хитних стања дечјег и адолесцентног доба			■	
Орохируршке интервенције дечјег и адолесцентног доба			■	

У претходним табелама плавим су означени очекивани дефинисани нивои компетентности (постигнућа) студента након завршене студентске стручне/клиничке праксе.

Успешно завршени програм студентске стручне праксе у наставним базама, такође ће омогућити студентима да имају предвиђена знања и вештине из појединих стоматолошких области са одговарајућим нивоима компетентности.

Документи и обрасци од значаја

- Студентски картон: Рестауративни блок
- Студентски картон: блок Педодонција
- Студентски самоевалуациони формулари за Рестауративни блок и блок Педодонција

Водич за студенте на студентској стручној/клиничкој пракси са упутствима: Здравствена нега

Уводне напомене

Клиничко оспособљавање је део образовања медицинских сестара опште неге и остварује се у виду студентске стручне/клиничке праксе. Студенти основних струковних студија (ОСС) уче у тиму и у непосредном контакту са здравим и болесним појединцима и/или заједницом, и организују пружање и процену потребне свеобухватне здравствене неге на основу стечених компетенција. Студенти уче како да раде у тиму, воде тим и организују здравствену негу, што укључује њихово оспособљавање за организовање обуке о здравственој заштити за појединца, малу групу унутар здравствене установе или заједнице. Стручна пракса се обавља у болничким и другим здравственим установама и у заједници, под надзором и уз одговорност наставника здравствене неге, у сарадњи са другим квалификованим медицинским сестрама опште неге, односно уз њихову помоћ. Остали здравствени радници запослени у наставној бази факултета могу учествовати у наставном процесу.

Циљ студентске стручне/клиничке праксе је: примена теоријског знања у пракси и овладавање методама и вештинама здравствене неге; развој самосталности у спровођењу здравствене неге; спровођење контроле система квалитета; развијање професионалне свести, одговорности, хуманости и етичности; познавање вођења пратеће медицинске документације; оспособљеност у циљу сопствене заштите, заштите пацијената и других чланова тима, оспособљеност за тимски рад.

Реализација студентске стручне/клиничке праксе

Пре започињања неопходна је припрема за клиничку праксу која подразумева овладавање теоријским знањем и вештинама у току теоријске и практичне наставе на факултету, у циљу њихове примене и даљег унапређења или усавршавања у току праксе.

Теоријска знања:

- из основних предмета: анатомије и физиологије, патологије, бактериологије, вирусологије и паразитологије, биофизике, биохемије и радиологије,

дијететике, хигијене (превентивне медицине, здравственог образовања), фармакологије;

- из друштвених предмета: социологије, психологије, начела администрације, начела поучавања, социјалног и здравственог законодавства, правних и етичких аспеката неге, о природи и етици струке;
- о теоријским начелима здравља и здравствене неге пацијената у односу на: општу и специјалистичку медицину, општу и специјалистичку хирургију, негу деце и педијатрију, негу породиља, ментално здравље и психијатрију, бригу о старима и геријатрију;
- теоријске основе за извођење дијагностичких и терапеутских поступака;
- познавање поступака за самостално покретање неодложних мера за спасавање живота и спровођење мера у кризним и опасним ситуацијама;
- о припреми, примени, чувању лекова;
- припреме пацијента за дијагностичке и терапеутске поступке;
- постављања дијагнозе потребне здравствене неге;
- планирања, организовања и пружања здравствене неге за време лечења пацијената;
- руковања апаратима и опремом; припремања материјала и инструмената за терапијске и дијагностичке поступке;
- коришћења стручне литературе;
- коришћења информационих система;
- примене принципа антисепсе и асепсе (обављање стерилизације материјала и инструмената);
- безбедног руковање хемијским, биолошким и фармацеутским отпадом;
- комуникације, самостални и тимски рад;
- вођења административних послова и управљање процесима рада.

Факултет, односно одговорни наставници упућују студенте који су припремљени за праксу (који су савладали теоријске основе предмета из праксе) у одређеној здравственој установи која је наставна база факултета.

Реализација студентске стручне праксе се обавља у прописаном трајању према договореном распореду који омогућава савладавање вештина у реалном радном окружењу које су предвиђене наставним планом и програмом.

Одговорности студената

Пре упућивања на праксу студенти имају обавезе:

- да се припреме за праксу тако што ће овладати теоријским знањем и вештинама у току теоријске и практичне наставе на факултету, и
- да обаве санитарни преглед.
- Студент је дужан да се јави у здравствену установу, наставну базу факултета и да ступи у контакт са ментором који ће бити задужен за његово увођење у праксу. Његов задатак је:
- поштовање и примена упутстава наставника са факултета и ментора из праксе током обављања Студентске стручне праксе;
- одговорно обављање задатака које му повери ментор из праксе;

Студент треба редовно да води дневник праксе и да га подноси ментору на увид ради евидентирања савладаних вештина. Својим потписом и печатом установе ментор гарантује да је студент успешно обавио Стручну праксу.

Редовни долазак на студентску праксу и поштовање радног времена је предуслов за постизање квалитетне практичне обуке студената. Свако одсуство мора бити евидентирано и правдано одговарајућим документима (лекарско уверење) и др. Свако одсуство мора бити надокнађено, чиме студенти стичу радну дисциплину и уче да поштују своју професију.

Студентски професионализам обухвата поред одговорног обављања задатака поверених од стране ментора из праксе и:

- чување пословне тајне, као и података из здравствене и медицинске документације и података о личностима са којима се студент упознаје у току обављања Студентске стручне праксе, а у складу са важећом законском регулативом у овој области;
- придржавање етичких начела понашања у складу са актуелним етичким кодексима;
- поштовање актуелних прописа о заштити на раду, противпожарној заштити, хигијени на радном месту и употреби одговарајућих заштитних средстава.

Комуникација са наставником на факултету који је одговоран за праксу је кључна за квалитетно одвијање праксе. Наставник комуницира са студентом пре упућивања на праксу. Његова дужност је да процени да ли студент испуњава услове, тј. да ли је припремљен за праксу. Он упућује студента у одговарајућу наставну базу, комуницира са менторима из праксе и стиче увид у оствареност

циљева студентске праксе анализом дневника праксе. Он тестира вештине и знање студената након завршене праксе помоћу тестова за процену знања или помоћу решавања задатака у форми разматрања случајева из праксе. Наставник на факултету даје крајњу оцену за савладани наставни предмет. Студент може у било ком тренутку да се обрати наставнику одговорном за праксу за помоћ и савет. Наставник брине о сваком студенту и дужан је да помогне у границама могућности уколико му ментор из праксе сигнализира да постоје проблеми у реализовању праксе. Студент може да тражи помоћ од ментора у решавању стресних ситуација, потешкоћа у савладавању задатих обавеза.

Након обављене праксе студенти су дужни да поднесу дневник праксе, потписан и оверен од стране ментора из праксе, на увид одговорном наставнику на факултету. На крају изведене праксе процењује се оспособљеност студената, односно вештине које су савладали у реалном радном окружењу у здравственим наставним базама. Као методе за евалуацију могу бити коришћени тестови за процену знања или решавање задатака у форми разматрања случајева из праксе.

Евалуација студентске стручне/клиничке праксе

Теорија искуственог учења је чврсто утемељена у друштвеном конструктивизму. Процес рефлексije има за циљ да студент схвати повезаност између себе и свог друштвеног окружења, као и чињеницу да су учење, погледи на свет и искуства друштвено условљени. Елементи рефлексивне опсервације су:

- препознавање и идентификовање премиса које обликују разумевање и практичне радње;
- анализирање премисе у односу на то како се доживљава стварност;
- и реконцептуализација ових постојећих претпоставки како би их учинили "инклузивнијим и интегративним".
- Евалуација квалитета рада ментора праксе и ментора из праксе се врши:
- проценом стечених знања и вештина које су студенти стекли;
- увидом у дневник праксе студената;
- увидом у објављене публикације;
- проценом односа између ментора и студената на основу анкета и повратних информација;
- евалуацијом програма током курсева континуираног образовања;
- анонимним испитивањем ефективности програма путем упитника.

Документи и обрасци од значаја

- Упитник за студенте Основних струковних студија пре упућивања на клинички стаж
- Упитник за студенте Основних струковних студија по обављеном клиничком стажу
- Кодекс понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентског стручног стажа/клиничке праксе
- Дневник праксе за студенте Основних струковних студија

Водич за менторе из праксе са упутствима (медицина, фармација, стоматологија и здравствена нега)

Уводне напомене

Циљ стручног рада свих здравствених професионалаца је ефикасна здравствена заштита грађана и пацијената. Студентска стручна/клиничка пракса (СС/КП) обавезна је за студенте медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге, а према студијским програмима факултета који похађају. Током обављања СС/КП студент ради и учи под надзором ментора који поседује одговарајућа знања и вештине за спровођење студентске стручне праксе. Ментор треба да прати активности и процењује напредак студената којима је ментор. Ментора дефинише улога професионалног модела и супервизора искуственог учења у реалном радном окружењу. СС/КП током студија треба да омогући директан контакт са различитим групама пацијената у различитим радним окружењима уз истовремену комуникацију и сарадњу са другим здравственим професионалцима у складу са стручним прописима и правилима струке уз уважавање нивоа знања и искуства студената различитих профила здравствених студија.

Током студија, студенти стичу способности:

- Решавања конкретних здравствених и медицинских проблема правилним коришћењем научних метода и поступака,
- Повезивања знања из различитих области и њихову примену,
- Праћења и примене новина у струци,
- Развоја вештина и спретности у употреби знања у одговарајућем подручју.

Студијски програм Медицина

СС/КП студената медицине може бити интернатског типа у Клиничком центру у трајању од по седам дана. У том периоду студенти непрекидно бораве у здравственој установи и упознају се са функционисањем здравственог система терцијарне здравствене установе.

СС/КП за студенте медицине представља практични део наставе у групи од по 12 студената. Одржава се у одговарајућој наставно-научној бази Факултета. Студенти по претходно утврђеном распореду улазе у интернат (“карантин”). Присуство у „карантину“ се бодовно не вреднује, али је студент у обавези да обави карантинске вежбе према распореду свог ментора (евидентирани

потписом од стране наставника у евиденционом картону) како би стекао услов за полагање испита. Поени се стичу полагањем завршног теста.

Програм стручне праксе студената медицине подразумева распоред кружења у одговарајућим организационим јединицама Клиничког центра. Током боравка у карантину у трајању од седам дана сваки студент је у обавези да према претходно утврђеном распореду који за сваког студента прави ментор обави стручну праксу у одговарајућим организационим јединицама.

Студијски програм Фармација

У Републици Србији је потписан Оквир за организовање и реализацију Студентске стручне праксе за студенте на студијском програму Фармација на Универзитетима у Београду, Крагујевцу, Нишу и Новом Саду, на који се документи радне групе ослањају. Оквир дефинише следеће:

- Циљ студентске стручне праксе
- Основне критеријуме за студенте и њихове обавезе и одговорности
- Основне критеријуме за менторе из праксе и њихове обавезе и одговорности
- Основне критеријуме за здравствене установе апотеке и болничке апотеке
- План праксе
- Потребна знања и вештине којима студент треба да влада пре упућивања на праксу
- Потребна знања и вештине које студент треба да стекне током праксе
- Исоходе студентске стручне праксе.

Студијски програм Стоматологија

Ресторативни блок и блок Педодонција (Клинички блокови) током студија стоматологије треба да омогуће директан контакт студената са различитим групама пацијената у радном окружењу уз истовремену комуникацију и сарадњу са другим здравственим професионалцима у складу са стручним прописима и правилима струке уз уважавање нивоа знања и искуства студената. Током обављања праксе на клиничким блоковима студент ради и учи под надзором ментора (наставника) који поседује знања и вештине за спровођење студентске стручне праксе, а ради у одговарајућој наставној јединици здравствене високошколске установе.

Слично томе, стручна пракса се може одвијати и под надзором ментора из праксе који такође поседује знања и вештине за спровођење студентске стручне праксе у изради у одговарајућим наставним базама факултета.

Основне смернице за одвијање ресторативног блока и блока педодонције у оквиру наставног плана и програма, као и одвијање студентске стручне праксе у наставним базама факултета, представљене су у одговарајућим документима (књигама предмета):

- Циљ спровођења ресторативног блока и блока педодонције/студентске стручне праксе
- Основни критеријуми за студенте и њихове обавезе и одговорности
- План активности на ресторативном блоку и блоку педодонције/студентској стручној пракси
- Потребна знања и вештине којима студент треба да влада пре упућивања на наставу
- Потребна знања и вештине које студент треба да стекне након наставе
- Исходи клиничких блокова/студентске стручне праксе.

Студијски програм Здравствена нега

СС/КП током основних студија здравствене неге треба да омогући директан контакт са различитим групама пацијената у различитим радним окружењима уз истовремену комуникацију и сарадњу са другим здравственим професионалцима у складу са стручним прописима и правилима струке уз уважавање нивоа знања и искуства студената различитих профила здравствених студија. Јединствен каталог знања и вештина за студентску стручну/клиничку праксу за студенте здравствене неге је израђен у оквиру пројекта.

Основни критеријуми за одабир ментора из праксе

Менторски рад представља важну активност здравственог радника, током које је у могућности да значајно утиче на стручан и правилно усмерен професионалан развој студената или будућих колега.

Кроз менторство може се постићи:

- Задовољство услед личног доприноса професији и будућности медицине/фармације/стоматологије /здравствене неге

- Проширење и унапређење вештина (развој наставничких компетенција)
- Обнављање и утврђивање стручног знања
- Подршка развоју здравствене праксе у сопственом радном окружењу.

Важно је да ментор има афинитет и жељу да се бави овим одговорним послом, и да образује позитиван став према развоју и едукацији студената.

Ментори треба да поседују позитивне атрибуте који се односе на њихову личност, међуљудске односе, и професионалне улоге, као што су стрпљење, адекватно реаговање у одређеним ситуацијама, поузданост, способност да мотивишу, обучавају, подучавају, и способност да помажу студентима у идентификовању и остваривању њихових циљева. Карактеристике ментора наведене су у табели 1.

Табела 1. Карактеристике ментора

Карактеристике ментора	Опис
Личне	<ul style="list-style-type: none"> • Имају јасна очекивања у улози ментора • Свесни су професионалних граница • Алтруистични, имају разумевање, стрпљиви су, поштени, одговорни, особе од поверења, не осуђују, поуздани, активни слушаоци, мотиватори
Рационалне	<ul style="list-style-type: none"> • Свесни су културалних и родних питања која се односе на студента • Спремни да изложе сва питања у вези са менторским радом • Посвећени развијању односа са студентом • Имају жељу да понуде помоћ студентима у њиховом најбољем интересу • Способни да идентификују потенцијалне предности студената • Спремни да помогну студентима у дефинисању и остваривању њихових циљева • Имају висок стандард за достигнућа студената • Имају адекватне вештине/стил за извођење праксе, имају визију и личне способности да буду ментори • Треба да буду стално доступни студентима
Професионалне	<ul style="list-style-type: none"> • Да пруже подршку студентима како би охрабрили студенте • Да константно процењују њихов менторски однос са студентима • Да подстичу менторство • Да буду поштовани у обављању своје професионалне делатности • Да поседују знање • Да поседују искуство

Брига о менторима	<ul style="list-style-type: none"> • Менторима је такође потребан „ментор“ • Ментор треба да буде препознатљив • Требало би да постоји систем награђивања за уложене напоре у менторском раду • Требало би да се поштује време за менторство • Треба пружити подршку менторима
-------------------	---

Ментор мора бити способан да:

- организује, спроводи и прати обуку студента;
- анализира и процењује рад студента;
- препозна своју улогу и одговорност у току обуке студента;
- препозна факторе који могу утицати на способност студента да покаже потребна знања и вештине.

Рад са студентом у току праксе захтева додатни ангажман ментора. Поред тога, у пракси се веома често дешава да један ментор буде задужен за више од једног студента. Ради лакше организације рада са студентима у оваквим ситуацијама, веома је битна подршка других здравствених професионалаца који немају директно улогу ментора, али индиректно учествују у обуци студента. Важно је да и други здравствени професионалци буду детаљно упознати са потребама праксе студената.

Обука ментора

Ментор из праксе за стручну праксу студената медицине је доктор медицине, специјалиста одређене гране медицине или доктор медицинских наука. Ментор је члан Лекарске коморе Србије и поседује лиценцу. Ментори студентске стручне праксе за студенте медицине су: (а) наставници и сарадници Факултета на клиничким и осталим предметима, (б) ментори из праксе наставних база Факултета. Факултети својим актима уређују организацију и спровођење обука ментора СС/КП.

Ментори студентске стручне праксе за студенте фармације су: дипломирани фармацеут/магистар фармације, специјалиста фармације или доктор фармацеутских наука. Ментор је члан Фармацеутске коморе Србије и поседује лиценцу. Ментора из праксе предлаже апотека у којој је запослен.

Ментори студентске стручне праксе за студенте стоматологије су ментори из праксе –стоматолози у наставним базама и наставници Стоматолошког факул-

тета/одсека, који изводе наставу на клиничким блоковима.Ментори који су наставници факултета /одсека обучени су да буду ментори у оквиру праксе на Ресторативном блоку и блоку Педодонције у складу са својом специјалношћу. Ментор из праксе за студентску стручну праксу студената стоматологије је стоматолог, специјалиста одговарајуће специјалности или доктор стоматолошких наука. Ментор је члан Стоматолошке коморе Србије и поседује лиценцу. Менторе за извођење праксе на клиничким блоковима предлажу организационе јединице односно клинике.

У наставним базама, ментор је стоматолог, специјалиста одговарајуће специјалности и није неопходно да буде доктор стоматолошких наука. Такође је члан Стоматолошке коморе Србије и поседује лиценцу. Стоматолози специјалисти, који раде у наставним базама факултета и желе да буду ментори из праксе, обавезни су да пошаљу своју биографију (потписану од стране директора установе-наставне базе којом се потврђује потенцијална компетентност будућег ментора) Управи Факултета, која одобрава статус ментора из праксе пријављених кандидата.

Ментори студентске стручне праксе за студенте здравствене неге морају да поседују диплому ОСС и најмање 5 година радног искуства у самосталном обављању здравствене делатности након положеног стручног испита. Поред тога, морају да буде чланови Коморе медицинских сестара и здравствених техничара Србије и да поседује лиценцу. Ментора из праксе предлаже здравствена установа која је наставна база факултета, а прихвата га факултет.

Сви ментори студентске стручне/клиничке праксе треба да имају завршену обуку за ментора и одговарајући сертификат.

Обавезе и одговорности ментора

Обавезе и одговорности ментора из праксе су:

- спровођење обуке и надзор студената у вези са процесима рада према утврђеном Плану праксе који је дефинисан програмом студентске стручне праксе усвојеним на Наставно-научном већу факултета;
- овера Дневника студентске стручне праксе/Студентског картона и потврде о обављеној Студентској стручној пракси, уколико је студент извршио програмом предвиђене обавезе.

Потпис одговорне особе (ментор) и печат установе гарантује да је студент успешно обавио СС/КП/клинички стаж на одговарајућем клиничком блоку/наставној бази.

Главне активности током надгледања студената

Елементи менторства подразумевају професионализам, тимски рад између студента и ментора, колега, и других особа из здравствене установе у којој се реализује студентска стручна пракса, индивидуални приступ сваком студенту кроз едукацију, тренирање, мотивацију и охрабривање, вођење и надзор студената и евалуацију њихових постигнућа. Поред тога, елементи менторства подразумевају и ефективну комуникацију, партнерство са академском институцијом, ефективну комуникацију и улагање времена и енергије.

К Комуникација						Пр Професионализам
Ве Време и енергија	Па Партнерство				Тр Тимски рад	Ип Индивидуални приступ
Вн Вођење и надзор	У Узор	Е Едукација	Т Тренирање	Мо Мотивација и охрабривање	Е Евалуација	Пи Повратне информације

К: Ефективна комуникација са студентом: пружање информација и савета на јасан, прецизан и разумљив начин, активно слушање и пружање адекватних одговора на питања студената (ментор: ефикасан комуникатор);

Па: Партнерство са академском институцијом ради унапређења образовања студената;

Ве: Улагање времена и енергије ради унапређења струке;

Вн: Вођење и надзор студента кроз све активности предвиђене праксом (ментор: супервизор);

У: Пружање узора студенту кроз етично понашање према пацијентима и колегама и професионализам, пружање предвиђене здравствене заштите и решавање здравствених проблема пацијената (ментор: узор);

Е: Едукација студената – пружање информација и савета за адекватно обављање предвиђених активности кроз демонстрацију активности и примере из праксе (ментор: едукатор);

Т: Тренирање студената – учење прецизности, тачности, поштовању корпоративне културе, радног времена и сл. (ментор: тренер);

Мо: Мотивација и охрабривање студената за унапређење постојећих и стицање нових знања уз промоцију континуираног професионалног развоја (нпр.

Кроз израду циљаних (пројектних) задатака, учешће студената у решавању актуелних проблема и сл.) (ментор: мотиватор);

Е: Евалуација постигнућа студената у обављању предвиђених задатака (ментор: евалуатор);

Пи: Пружање повратних информација о обављеним задацима: сугестије за побољшање и похвала (мотивација за даља унапређења);

П: Професионализам у раду са пацијентима, колегама и студентима;

Тр: Тимски рад између ментора и студента, укључујући и остале из колектива здравствене установе, уз изградњу односа од поверења;

Ип: Индивидуалан приступ сваком студенту током праксе ради постизања жељених исхода учења.

Евалуација студената

Савремена пракса образовања здравствених професионалаца укључује неколико метода за процену исхода учења:

- Писани испит
- Клинички/практични испит (нпр. OSCE)
- Посматрање
- Портфолио

Писани испит – ово је најчешће коришћена метода за процену знања. Обухвата различите типове питања на која се даје писани одговор. Најчешће коришћени тип питања су питања вишеструког избора, али се могу користити и есејска питања, питања типа тачно/нетачно, *упаривање* и слично. Главна предност оваквог начина евалуације је објективност и поузданост. Са друге стране, тешко је евалуирати одређене аспекте стеченог знања и вештине. На пример евалуацију саветовања пацијента о здравим животним стилевима, адекватном избору лека, дозе, фармацеутског облика и паковања за самомедијацију је тешко спровести кроз писани испит, јер читав део невербалне комуникације није видљив.

Објективна структурирана клиничка процена (OSCE) – клинички/практични испит представља методе структурираног приступа која се може користити за евалуацију стечених компетенција у реалном радном окружењу. Основни разлог примене објективне структуриране клиничке процене је процена стечених

клиничких компетенција. Студент пролази кроз низ «станица» на којима треба да прикаже одређене активности које симулирају аспекте клиничких компетенција. На овај начин врши се процена шта „студент може да уради“, а не шта „студент зна“. У идеалним условима, студент кружи између станица у дефинисаним временским интервалима, док су пацијент и наставник константни за одређену станицу. Међутим, да би се постигла висока поузданост и валидност процене, по правилу, неопходно је имати велики број станица (поједини аутори наводе број од 20 као минимум за постизање одговарајуће поузданости). Други проблем у примени *OSCE* је ко је пацијент: симулатор, стандардизовани пацијент или реални пацијент. У случајевима коришћења реалног пацијента, па чак и стандардизованог пацијента, постоји проблем поновљивости и објективности. Ово је посебно сложено за извођење код великог броја студената, и сложених клиничких вештина.

Посматрање – овај начин процене знања је константно присутан током студентске стручне праксе, јер студента током целокупног периода посматра ментор из праксе. Уобичајено је да ментор има неку врсте листе или скале која олакшава процену студента у односу на очекиване исходе учења, на пример студент правилно издаје лек прописан на рецепт уз проверу кључних података о пацијенту. Главни проблем са оваквим начином процене знања је недостатак поузданости. Међутим, уколико је основна сврха формативна процена знања, примена посматрања може бити врло сврсисходна и делотворна.

Портфолио – представља колекцију докумената прикупљену од стране студента која рефлектује и документује његова или њена достигнућа током праксе. Практично, портфолио може да садржи различите прилоге, попут копије пријаве нежељене реакције, рефлексивног дневника студената, клиничког протокола, снимка процеса комуникације са пацијентом, и сл. Примена портфолија у сумативној процени знања је врло проблематична. Поред проблема објективности, поузданости и валидности, посебан проблем је заштита података о личности пацијента.

У току стручне праксе студент примењује и унапређује знања и вештине које је стекао у току претходне теоријске и практичне наставе. Студент стиче нова знања и вештине и развија способност повезивања теоријских и практичних знања. Евалуација студената се врши кроз завршни испит, који може имати различите облике (нпр. стручни клинички проблеми, тест за процену знања, усмено презентовање и приказ клиничких случајева).

Евалуација студентске стручне праксе

Један од начина на који би програм изведен под надзором ментора могао да буде евалуиран заснива се на евалуацији више аспеката приказаних у Табели 2.

Табела 2. Методе евалуације менторског рада

Аспект евалуације	Методе
Перформансе студената	Евалуација стечених знања/вештина студената Број публикација Преглед докумената који показују студентски рад Портфолио Анализа достигнутих циљева
Однос између ментора и студента	Неформалне повратне информације студената Анкете
Програма менторства	Евалуације програма током курсава континуираног образовања Анонимно испитивање ефективности програма путем упитника

Комуникација са факултетима

Ментори из праксе су током одвијања студентске стручне праксе у сталној комуникацији са Факултетом који организује студентску стручну праксу. Ментори су у обавези да пријаве одговорном наставнику/одговорном телу Факултета сваку неправилност у вези са извођењем студентске стручне праксе. Такође, наставне базе пријављују сваку замену ментора, или замену студената, уколико дође до ње. За комуникацију са Факултетом наставне базе могу да користе електронску платформу (нпр. Електронска платформа развијена у оквиру REFFENS пројекта) у циљу постизања боље следљивости докумената и олакшана комуникација заинтересованих страна.

Ментори су током одвијања наставе на блоку Ресторативна стоматологија и блоку Педодонција у сталној комуникацији са одговорним наставницима (менторима праксе) за сваки блок појединачно који организује наставу. Ментори су у обавези да пријаве наставницима сваку неправилност у вези са извођењем наставе. Такође, наставне јединице пријављују сваку замену ментора,

или замену студената, уколико дође до ње. Ментори из праксе (из наставних база Факултета) су у обавези да имају сталну комуникацију са Факултетом који организује студентску стручну праксу.

Документи и обрасци од значаја

- Оквир за организовање и реализацију Студентске стручне праксе за студенте на студијском програму Фармација
- Водич за студенте медицине за обављање студентског стручног/клиничког стажа
- Водич за студенте фармације за обављање студентског стручног/клиничког стажа
- Водич за студенте стоматологије за обављање студентског стручног/клиничког стажа
- Водич за студенте здравствене неге за обављање студентског стручног/клиничког стажа
- Кодекс понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентске стручне/клиничке праксе
- Дневници праксе/студентски картони
- Упитници за самоевалуацију студената пре упућивања на студентску стручну/клиничку праксу
- Упитници за самоевалуацију студената по обављеној студентској стручној/клиничкој пракси

Кључне поруке за ментора праксе

Бити ментор студентске стручне/клиничке праксе је веома корисно искуство које пружа могућност здравственим професионалцима да прате развој будућих колега, да доприносе развоју здравствене струке и развијају своје професионалне перформансе. Ментор треба да поседује висок ниво професионалних компетенција.

Добар ментор посвећује пажњу постигнућима студената, мотивисан је за рад, уме да успостави однос поверења и подршке и служи као позитиван узор. Овај Водич ће помоћи менторима, студентима, факултетима и здравственим установама у квалитетном образовању здравствених професионалаца.

Кроз менторски рад здравствени радници имају прилику да обликују будућност своје професије, да се континуирано развијају са фокусом на добробит пацијената.

Прилози

- Прилог 1: Кодекс понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентске стручне /клиничке праксе
- Прилог 2: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената медицине
- Прилог 3: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената фармације
- Прилог 4: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената стоматологије
- Прилог 5: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената здравствене неге
- Прилог 6: Упитник за самоевалуацију студената медицине
- Прилог 7: Упитник за самоевалуацију студената фармације
- Прилог 8: Упитник за самоевалуацију студената стоматологије
- Прилог 9: Упитник за самоевалуацију студената здравствене неге

Прилог 1: Кодекс понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентске стручне/клиничке праксе

Кодекс понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентског стручног стажа/клиничке праксе (у даљем тексту Кодекс) односи се на студенте медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге приликом учења у реалном радном окружењу током обављања студентске стручне/клиничке праксе (у даљем тексту СС/КП).

Сврха овог документа је да упути студенте како да своје понашање прилагоде радном окружењу у току трајања СС/КП, а у складу са моралним и професионалним нормама и опште прихваћеним вредностима које штите и чувају углед факултета на коме студирају и здравствене струке којој припадају.

У клиничкој пракси, која подразумева директан контакт са пацијентом, студент мора да се понаша тако да осигура, не само безбедност пацијента, већ и поштовање личности, права и достојанства пацијента. Сваки здравствени радник поред професионалне има и велику друштвену одговорност, те студент на СС/КП мора да спозна, разуме и понесе део те одговорности као припадник здравствене професије. Ово подразумева бригу да се поштују две највеће људске вредности - живот и здравље човека, као и интегритет људског тела и достојанство личности.

Од студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге очекује се да испуњавају своје обавезе и да се понашају у складу са начелима исказаним у професионалним кодексима лекара, фармацеута, стоматолога и медицинских сестара, као и општеприхваћеним правилима пристојног опхођења и прихватљивог понашања.

Прихватљиво понашање односи се на:

1. тачност доласка, као и поштовање времена и договорених рокова;
2. ненапуштање радног места где се одвија студентска стручна/клиничка пракса без потребе и без одобрења ментора из праксе;
3. одговорност у коришћењу материјалне имовине на студентској стручној/клиничкој пракси;
4. високи стандарди личне хигијене и уредности (уредни нокти, коса, прекривени делови тела са тетоважом);
5. доминантно и када је год могуће користити асертиван стил комуникације;

6. примерено ословљавање, учтиво обраћање без вербалних расправа како према ментору и свим осталим колегама, тако и према пацијентима и члановима њихових породица;
7. реаговање на грешке или „за мало“ избегнуте грешке на начин да се грешка исправи (уколико је могуће), пријави и анализира, као и упути извињење када је то прикладно;
8. избегавање и активно спречавање грешака,
9. избегавање и спречавање конфликтних ситуација, свађа и сукоба;
10. поштовање свих прописаних пословних стандарда, радних процедура и инструкција здравствене установе/наставне базе у којој се студентска стручна/клиничка пракса обавља;
11. избегавање обављања студентске стручне/клиничке праксе под утицајем алкохола, опојних друга и других недозвољених супстанци;
12. избегавање деструктивног понашања, у смислу било ког облика дискриминације и злостављања, у психичком, вербалном, сексуалном и сваког другом облику који би угрозио интегритет, достојанство и сигурност друге особе, било да се ради о пацијенту, члановима његове породице, здравственом или административном раднику, ментору из праксе.

Моралне и професионалне норме које се односе на специфичност клиничке праксе и однос са пацијентом, члановима његове породице, другим здравственим радницима и ментором, укључују:

- прикладно одевање и обување у складу за захтевима наставне базе у којој се спроводи студентска стручна/клиничка пракса. Уколико то није посебно наглашено, потребно је ношење закопчаног и чистог белог мантила, које је неопходно не само због поштовања према радном месту, професији и пацијенту, већ и из разлога сигурности на раду и безбедне здравствене услуге (недозвољено је носити одећу која открива груди, стомак, већи део ногу, обућу са отвореним прстима на ногама....);
- поштовање приватности пацијента и поверљивости података, те обавеза чувања професионалне тајне здравствених радника;
- поштовање, избегавање стварања околности које су опасне по живот, психичко и физичко здравље и сигурност пацијената, колега и осталих студената на студентској стручној/клиничкој пракси;
- избегавање било које активности која подразумева политичку пропаганду и политичко деловање током обављања студентске стручне/клиничке праксе;
- избегавање понашања које доводи у сумњу компетентност другог колеге и нарушава поверење пацијента у предложено здравствену меру/терапију/дијагностичку методу, те може нарушити однос поверења између пацијента

и здравственог радника и здравствене установе/наставне базе у којој се спроводи студентска стручна/клиничка пракса;

- избегавање изношења нетачних, неистинитих и непроверених информација и података које се односе на пацијента, његову здравствену заштиту, као и на здравствену установу или радника са којим студент на студентској стручној/клиничкој пракси долази у контакт.

Кршењем овог Кодекса сматра се свако дело којим се поступа супротно нормама понашања прописаним овим Кодексом.

У кршење Кодекса укључује се и:

- покушај обављања радње/радњи која/које се сматрају повредом овог Кодекса,
- подстицање друге особе или помагање другој особи у повреди овог Кодекса,
- захтевање, охрабривање или унајмљивање друге особе да почини дело које се сматра повредом Кодекса.

Неприхватљивим се сматрају и сва дела која су у супротности са моралним нормама прихваћеним у друштву и дела која су законом утврђена као кажњива.

Својим потписом студент потврђује да је упознат са нормама понашања из Кодекса понашања студената медицине, фармације, стоматологије и здравствене неге током студентског стручног стажа/клиничке праксе, и да је свестан одговорности и могућих последица непримереног и неодговорног понашања супротно одговарајућим правилима које прописује факултет и наставна база у којој се студентска стручна/клиничка пракса одвија.

Прилог 2: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената медицине

Током студентске стручне праксе за студенте медицине, ментор треба да омогући студенту да буде укључен у следеће активности:

Интерна медицина

- Узимање анамнезе код пулмолошких и кардиолошких болесника;
- Тумачење налаза добијених физикалним прегледом;
- Тумачење лабораторијских налаза;
- Тумачење налаза добијених другим дијагностичким процедурама;
- Узимање података о току болести – анамнеза;
- Техника прегледа пулмолошких и кардиоваскуларних болесника;
- Техника припреме болесника за дијагностичке процедуре;
- Извођење (основних) дијагностичких процедура;
- Утврђивање виталних параметара: притисак, пулс, број и карактер респирација, тумачење ЕКГ-а.

Хирургија

- Упознавање са акутним хируршким обољењима. Дијагностика и лечење;
- Основни принципи анестезије и аналгезије;
- Упознавање са повредама, начином лечења, компликацијама насталим неадекватним лечењем;
- Збрињавање повреда по принципима асепсе и антисепсе;
- Дебридмани сутуре рана;
- Збрињавање крварења;
- Постављање индикација за надокнаду течности. Препознавање дехидратације;
- Пласирање браунила и венепункција, асистенција код пласирања ЦВК;
- Давање локалне анестезије;
- Пласирање назогастричне сонде;
- Хируршки преглед абдомена;
- Ректални туше;
- Преглед килних отвора предњег трбушног зида;
- Палпација и процена пулса код периферних артерија;
- Асистирање код торакалне дренаже;
- Указивање прве помоћи код пнеумоторакса;

- Процена свести код неурохируршке трауме;
- Практични третман опекотина;
- Борба против опекотинског шока;
- Конзервативно збрињавање прелома екстремитета.

Гинекологија

- Дијагностика патологије трудноће;
- Збрињавање шока у акушерству;
- Преглед дојке;
- Оперативна гинекологија и акушерство;
- Дијагностички поступци у гинекологији и додатне хируршке и дијагностичке процедуре. ПЦО, хирзутизам; ендометриоза;
- Порођаји новорођенче – савремено вођење порођаја;
- Неправилности порођаја – превремени и послетермински порођај;
- Пуерперијум;
- Дијагностика ране трудноће и методе праћења трудноће. Ектопична трудноћа;
- Гинеколошки прегледи статус;
- Колпоскопија;
- УЗ у гинекологији и акушерству;
- Гинеколошке интервенције;
- Практични рад са трудницом;
- Оперативно акушерство.

Ургентна стања у медицини

- Узимање ауто- и хетеро-анамнезе од болесника којима је потребна неодложна медицинска помоћ;
- Значај налаза добијених физикалним прегледом;
- Прва процена стања виталних функција (АБЦДЕ - алгоритам);
- Тумачење налаза добијених другим дијагностичким процедурама;
- Утврђивање природе и тежине обољења (повреде) и правилна тријажа битна за редослед медицинских поступака;
- Методе реанимације на лицу места: спољна масажа срца, вештачко дисање, дефибрилација, интубација, оксигенација, хемостаза, имобилизација. Начин транспорта;
- Основна медикаментозна терапија и мониторинг;

- Примена других специфичних лекова: алергије, тровања, астматички напад, електролитски поремећаји и др.;
- Палпирање пулса, бројање и процена дубине респирација, преглед зеница, постављање болесника у оптималан положај за реанимацију;
- Отварање дисајних путева, процена и одржавање њихове проходности: air way, тубус, Heimlich-овманевар;
- Извођење вештачког дисања: уста-уста, уста-нос, стављање маске, Амбу-балона, примена кисеоника;
- Спољна масажа срца једне или две особе (координација, однос броја дисајних циклуса и масажа, провера пулса);
- ЕКГ мониторинг, дефибрилација, спољна стимулација срца - „расеинг“;
- Узимање крвних анализа, стављање уринарног катетера, и др.;
- Хемостаза: компресивни завој, дигитална компресија, подвезивање. Лекови: специфични антидоти;
- Примена других специфичних лекова (алергије, тровања, астматички напад, електролитски поремећаји и др.);
- Имобилизација, припрема за транспорт.

Прилог 3: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената фармације

Током студентске стручне праксе ментор треба да омогући студенту да буде укључен у следеће активности:

- процес спровођења набавки, пријема и складиштења лекова и медицинских средстава, дијететских, козметичких и других производа за заштиту здравља корисника који се могу наћи у апотеци;
- израду магистралних лекова;
- процес издавања лекова са режимом издавања на рецепт и без рецепта, односно издавања медицинских средстава;
- јавно-здравствене услуге и активности, укључујући промоцију здравља и превенцију болести;
- услуге саветовања пацијената у вези са фармакотерапијом;
- услуге саветовања у вези са нефармаколошким мерама;
- услуге саветовања пацијената у вези са здравим стиловима живота и правилном исхраном;
- процес спровођења фармаковигиланце и вигиланце медицинских средстава;
- процес самонеге и самомедијације;
- израду терапијског плана за пацијента;
- процес идентификације проблема који су везани за употребу лекова и израду плана фармацеутске здравствене заштите.

Прилог 4: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената стоматологије

Током праксе на клиничким блоковима/студентској стручној пракси ментор надгледа студента који у раду са пацијентом може да буде укључен у активности примене знања и вештина из различитих стоматолошких области. Оне укључују:

Болести зуба и ендодонција

- Преглед пацијента, анамнеза, примена дијагностичких тестова;
- Вођење медицинске документације;
- Дијагностика каријеса;
- Терапија каријеса; Препарација кавитета;
- Припрема и поставка материјала за испуне;
- Дијагностика обољења пулпе;
- Дијагностика обољења апексног пародонцијума;
- Ендодонтска терапија инфицираних и неинфицираних канала корена (фазерада);
- Ендодонтска терапија инфицираних и неинфицираних канала корена (медикација канала);
- Ендодонтска терапија инфицираних и неинфицираних канала корена (дефинитивна оптурација канала).

Стоматолошка протетика

- Израда анатомског и ситуационих отисака код безубих и крезубих пацијента;
- Израда функционалних отисака за парцијалне и тоталне протезе;
- Одређивање МВО при изради различитих зубних надокнада;
- Проба поставезубакодрозличитихоблика мобилнихзубнихнадокнада;
- Предаја готових различитих облика мобилних зубних надокнада;
- Препарација канала корена и израда модела ливене доградње;
- Препарација зуба за различите зубне надокнаде;
- Отискивање препарисаних зуба. Израда привремених круна;
- Проба металне конструкције металокерамичких надокнада. Проба керамике. Реоклудација;
- Цементирање фиксних надокнада.

Пародонтологија и орална медицина

- Дијагностика обољења пародонцијума и оралне слузокоже;
- Елиминација запаљења пародонцијума;
- Каузална терапија оболелог пародонцијума;
- Дијагностика мукогингивалних аномалија;
- Корекција урођених, стечених или развојних мукогингивалних аномалија;
- Елиминација пародонталних џепова хируршким путем;
- Дијагностика трауматске оклузије;
- Елиминација трауматског контакта брушењем;
- Процена успеха каузалне терапије пародонтопатије;
- Препознавање фактора ризика;
- Узимање бриса;
- Израда терапијског плана;
- Елиминација локалних иритација;
- Локална апликација лека.

Орална хирургија

- Апликовање терминалних и спроводних анестезија у усној дупљи;
- Дијагностика, превенција и терапија компликација локалне анестезије;
- Вађење изниклих зуба и збрињавање ране после вађења зуба;
- Дијагностика и превенција компликација у току и после вађења зуба;
- Терапија компликација у току и после вађења зуба;
- Компликовано вађење зуба (сепарација);
- Хируршко вађење заломљених коренова и делимично изниклих зуба;
- Поставање индикација и контраиндикација за вађење неизниклих (импактираних) зуба;
- Дијагностика и терапија акутних и хроничних дентогених инфекција;
- Дијагностика пацијената ризика и упознавање са њиховом припремом за оралнохируршке захвате;
- Вађење зуба и мањи оралнохируршки захвати код пацијената ризика уз одговарајућу припрему ових пацијената.

Прилог 5: Упутство за спровођење студентске стручне/клиничке праксе студената здравствене неге

Током студентске стручне праксе ментор треба да омогући студенту да буде укључен у следеће активности:

- Постављање сестринске дијагнозе потребне здравствене неге користећи важеће теоријско и клиничко знање;
- Планирање, организовање и пружање здравствене неге за време лечења пацијената на основу стечених знања и вештина;
- Самостално покретање неодложних мера за спашавање живота и спровођење мера у кризним и опасним ситуацијама;
- Припрема и примена, чување лекова;
- Руковање апаратима и опремом; припремање материјала и инструмената за терапијске и дијагностичке поступке;
- Припреме пацијента за дијагностичке и терапеутске поступке;
- Коришћење стручне литературе;
- Коришћење информационих система;
- Рад уз примену принципа антисепсе и асепсе (обављање стерилизације материјала и инструмената);
- Пружање психолошке потпоре пацијенту и његовој породици;
- Вођење медицинске документације у делокругу неге и терапијске поделе лекова;
- Ефикасан рад у тиму са другим здравственим радницима;
- Учешће у практичном образовању здравственог особља и размена искустава у раду са другим члановима тима;
- Анализирање квалитета неге ради побољшања сопствене стручне праксе као медицинске сестре/техничара опште неге;
- Безбедно руковање хемијским, биолошким и фармацеутским отпадом;
- Комуникација, самостални и тимски рад;
- Вођење административних послова и управљање процесима рада.

Прилог 6: Упитник за самоевалуацију студената медицине

Поштоване колеге, молимо Вас да попуните следећи упитник у коме ћете оценити степен ваше компетентности за извођење наведених вештина. Оцењивање вршите тако што, према личној процени, свакој вештини додељујете једну од следећих категорија:

- Имам теоријско знање о вештини (Т)
- Имам теоријско знање о вештини, али не могу да је изведем самостално (О)
- Имам теоријско знање о вештини, способан сам да је изведем под надзором (П)
- Имам теоријско знање о вештини, способан сам да је изведем самостално рутински (С).

Компетенција	Т	О	П	С
Физикални преглед одраслог				
Физикални преглед детета				
Тумачење налаза испитивања				
Постављање дијагнозе				
Одлука о терапији				
Прописивање рецепата				
Записивање у картон и вођење картона				
Вођење болесника са хроничном болешћу				
Апликација ињекције на терену (с.ц., и.м., и.в.)				
Поступак са болесником са болом у грудима				
Поступак са болесником са хипертензивном кризом				
Поступак са болесником који је акутно респираторно угрожен				
Преглед болесника са болом у трбуху				
Преглед и поступак са болесником са меленом				
Примарна хируршка обрада ране				
Здравствено васпитање				
Етичко понашање према пацијенту и колегама				

Прилог 7: Упитник за самоевалуацију студената фармације

Поштоване колеге, молимо Вас да попуните следећи упитник у коме ћете оцени- нити степен ваше компетентности за извођење наведених вештина. Оцењивање вршите тако што, према личној процени, свакој вештини додељујете једну од следећих категорија:

- Имам теоријско знање о вештини (Т)
- Имам теоријско знање о вештини, али не могу да је изведем самостално (О)
- Имам теоријско знање о вештини, способан сам да је изведем под надзором ментора из праксе (П)
- Имам теоријско знање о вештини, способан сам да је изведем самостално (С).

Компетенције	Т	О	П	С
Процена пацијента и његових здравствених потреба Ова компетенција представља способност фармацеута да, у зависности од индивидуалних потреба пацијента, пружи одговарајућу услугу фармацеутске здравствене заштите, да са пацијентима комуницира на одговарајући начин и да препозна здравствене потреба пацијената.				
Саветовање пацијената о рационалној употреби лекова (безбедност, посебна упозорења) Од фармацеута се очекује да пружи важне информације током издавања лека, а које су тачне, јасне, прецизне, саопштене и записане разумљивим језиком за пацијента.				
Правилан и адекватан избор фармацеутског облика, дозе и паковања лека				
Уочавање, процена важности и превенција интеракција лекова са другим лековима или болешћу (укључујући лек-лек, лек-храна и лек-болест интеракције)				
Избор опреме, поступака и супстанци потребних за израду магистралног лека				
Правилно издавање лека прописаног на рецепт				
Провера и процена исправности рецепта				
Правилно издавање медицинског средства				
Уочавање, документовање и решавање проблема у вези са применом лека				

Прецизно означавање лека укључујући пружање потребних усмених и писаних информација				
Саветовање пацијента о правилним условима чувања, року употребе и одлагању неупотребљивих лекова				
Адекватан избор дозе, фармацеутског облика и паковања лека за самомедикацију				
Примена смерница и протокола у лечењу, употреба референтне литературе, медицине и фармације засноване на доказима				
Адекватно документовање и извештавање, пријава нежељене реакције на лекове и медицинска средства				
Узимање фармакоанамнезе Од фармацеута се очекује да води евиденцију о фармакоанамнези пацијената, тј. води евиденцију о лековима које пацијент користи у погледу назива лека, индикације, прописане дозе, почетку примене лека, прекиду примене лека, режиму узимања, нежељеним реакцијама, интеракцијама, животним навикама и сл.				
Ефикасна, прилагођена и одмерена комуникација са пацијентима				
Познавање и примена етичких принципа у фармацеутској пракси				

Прилог 8: Упитник за самоевалуацију студената стоматологије

Упитник за студенте стоматологије на Рестауративном блоку

Поштоване колеге, молимо вас да попуните следећи упитник у коме ћете оценити степен Ваше компетентности за извођење наведених вештина. Оцењивање вршите тако што, према личној процени, свакој вештини додељујете једну од следећих категорија:

Т: Имам само теоријско знање о начину извођења вештине

О: Имам теоријско знање о начину извођења вештине, али нисам способан да је изведем самостално и без веће помоћи

П: Имам теоријско знање о начину извођења вештине и способан сам да је изведем под надзором

С: Имам теоријско знање о начину извођења вештине и способан сам да је самостално изведем.

Вештина	Т	О	П	С
Узимање опште и стоматолошке анамнезе				
Извођење интраоралног и екстраоралног прегледа				
Анализа ретроалвеоларних и ОПГ радиографија				
Постављање дијагнозе обољења орофацијалних структура				
Израда плана стоматолошке терапије				
Вођење медицинске документације (стоматолошког картона)				
Апликовање терминалних и спроводних анестезија у усној дупљи				
Терапија дубоке каријесне лезије				
Препарација кавитета свих класа и постављање испуна (комполит, амалгам, гласјономер, привремени)				
Извођење ендодонтске терапије на зубима са некомплексним каналним системима				
Рестаурација зуба са великим дефектима				
Извођење свих фаза каузалне терапије оболелог пародонцијума				
Узимање бриса оралних ткива				
Вађење изниклих зуба и збрињавање ране након вађења				

Дијагностика, превенција и терапија компликација у току вађења зуба				
Дијагностика и терапија дентогених инфекција				
Израда анатомског/ситуационог отиска безубих и крезубих вилица				
Препарација канала и израда модела ливене надоградње једнокореног зуба				
Препарација зуба за фиксне надокнаде и отисак препарисаних зуба				
Израда привремених круна и фиксирање за зубе носаче				
Препознавање потребе за специјалистичким стоматолошким третманом				
Извођење стоматолошких процедура код пацијената са повећаним медицинским ризицима				
Комуникација са пацијентима и етичко поступање у раду				

Упитник за студенте стоматологије на блоку Педодонције

Поштоване колеге, молимо вас да попуните следећи упитник у коме ћете оценити степен ваше компетентности за извођење наведених вештина. Оцењивање вршите тако што, према личној процени, свакој вештини додељујете једну од следећих категорија:

Т: Имам само теоријско знање о начину извођења вештине

О: Имам теоријско знање о начину извођења вештине, али нисам способан да је изведем самостално и без веће помоћи

П: Имам теоријско знање о начину извођења вештине и способан сам да је изведем под надзором

С: Имам теоријско знање о начину извођења вештине и способан сам да је самостално изведем.

Вештина	Т	О	П	С
Здравствено васпитни рад са децом и родитељима				
Систематски преглед, план превентивних и терапијских мера код деце				

Профилактичке мере				
Дијагностика ризика за орална обољења				
Дијагностика, терапија каријеса дечјег и адолесцентног доба				
Дијагностика, терапија компликација каријеса дечјег и адолесцентног доба				
Дијагностика, терапија обољења пародонцијума дечјег и адолесцентног доба				
Дијагностика, терапија обољења меких оралних ткива дечјег и адолесцентног доба				
Дијагностика, терапија хитних стања дечјег и адолесцентног доба				
Орохирурске интервенције дечјег и адолесцентног доба				
Анализа лица. Испитивање функција орофацијалне регије и ТМЗ, узимање отисака за израду студијских модела и израду ортодонтских апарата				
Анализа модела. анализа оклузије у сагиталном, вертикалном и трансверзалном правцу, процена расположивог и потребног простора, одређивање асиметрије зубних лукова и развијености вилица				
Анализа Ро снимака (интраорални снимци, ортопантомографски снимци, телерендген, снимак шаке), процена денталне и осеалне зрелости, одређивање правца раста лица и вилица				
Превентивне и интерцептивне мере у ортопедији вилица, одвицавање од лоших навика. Примена миофункционалних вежби, употреба вестибуларне плоче, вежбе шпатулом, значај и употреба чувара простора – фиксних и мобилних				
Препознавање потребе за специјалистичким стоматолошким третманом				
Комуникација са пацијентима и етичко поступање у раду са пацијентима				
Етичко понашање према колегама				

Прилог 9: Упитник за самоевалуацију студената здравствене неге

Поштоване колеге, молимо Вас да попуните следећи упитник у коме ћете оценити степен ваше компетентности за извођење наведених вештина. Оцењивање вршите тако што, према личној процени, свакој вештини додељујете једну од следећих категорија:

- Имам теоријско знање о вештини (Т = теоријско знање)
- Имам теоријско знање о вештини, али не могу да је изведем самостално (О = опсервација)
- Имам теоријско знање о вештини, способан сам да је изведем под надзором (П = под надзором извођење)
- Имам теоријско знање о вештини, способан сам да је изведем самостално рутински (С = самостално извођење).

Компетенције	Т	О	П	С
Узимање сестринске анамнезе (дијагноза неге)				
Планирање и реализовање активности здравствене неге				
Вредновање обављене здравствене неге				
Евидентирање у сестринску и медицинску документацију				
Праћење виталних знакова и других параметара значајних за здравље, лечење, опоравак, рехабилитацију и негу пацијента				
Давање медикаментозне и друге терапије по налогу лекара. Апликација ињекције (s.c., i.m., i.v.)				
Правовремено обавештавање лекара у случају појаве неочекиване реакције на дату терапију, вакцину, обављену интервенцију и/или појаву других промена у здравственом стању пацијента				
Приступање оживљавању пацијента у случају одсуства лекара				
Поступак са пацијентом са болом у грудима				
Поступак са пацијентом са хипертензивном кризом				
Поступак са пацијентом без свести				
Поступак са пацијентом са тешком траумом				
Поступак са пацијентом са крварењем				
Поступак са пацијентом који је акутно респираторно угрожен				

Комуникација са пацијентом и рад на здравственом васпитању пацијената				
Комуникација и сарадња са члановима породице и особама блиским пацијенту				
Комуникација и партнерски рад са другим професионалцима и установама за здравствену и социјалну заштиту				
Етичко понашање према пацијенту и колегама				

Литература

Accreditation Council for Pharmacy Education (ACPE). Accreditation standards and key elements for the professional program in pharmacy leading to the Doctor of Pharmacy degree: Standards 2016. Chicago; 2015.

American Association of Colleges of Nursing. The essentials of baccalaureate education for professional nursing practice (2nd ed.). Washington, DC: American Association of Colleges of Nursing, 2008.

Chuenjitwongsa S, Oliver RG, Bullock AD. Competence, competency-based education, and undergraduate dental education: a discussion paper. Eur J Dent Educ 2016; 22(8): 1-8.

Core competencies for interprofessional collaborative practice: 2016 update. Washington, DC: Interprofessional Education Collaborative.

Directive on the recognition of professional qualification 2005/36/EC. Official Journal of the European Union L 255/22, 2005.

Directive on the recognition of professional qualification 2013/55/EU. Official Journal of the European Union L 354/132, 2013.

Farmaceutska komora Srbije. Nacionalni dokument za procenu kompetencija farmaceuta. Dostupno na: http://www.farmkom.rs/images/stories/dokumenta/onama/ostala_dokumenta/nacionalniokviri-za-procenu-kompetencija-farmaceuta-final.pdf

Frank JR, Mungroo R, Ahmad Y, Wang M, De Rossi S, Horsley T. Toward a definition of competency-based education in medicine: a systematic review of published definitions. Med Teach 2010; 32(8): 631-637.

Frenk J, Chen L. Transforming health professionals' education. The Lancet 2011; 377 (9773): 1238-1239.

Frenk J, Chen L, Bhutta ZA, Cohen J, Crisp N, Evans T, et al. Health professionals for a new century: transforming education to strengthen health systems in an interdependent world. The Lancet, 2010; 376 (9756): 1923-1958.

Gravina EW. Competency-Based Education and Its Effect on Nursing Education: A Literature Review. Teaching and Learning in Nursing 2017; 12 (2): 117-21.

Harden RM, Gleeson FA. Assessment of clinical competence using an objective structured clinical examination (OSCE). *Med Educ* 1979; 13(1): 39-54.

Harden RM. Curriculum planning and development. In: Dent JA, Hareden RM(Hrsg). *A Pracial Guide for Medical Teachers*. China: Elsevier Limited; 2014.S.8-15.

Hind F, Yoon P, Jamila F, Ara T. Mentoring Clinical-Year Medical Students: Factors Contributing to Effective Mentoring. *J Med Edu Curr Dev* 2018; 5; 1–6.

International Pharmaceutical Federation (FIP). *Global framework for quality assurance of pharmacy education*, 2nd edition, 2014.

Nacionalni okvir kvalifikacija Srbije (NOKS). Pojmovnik. Dostupno na: http://noks.mpn.gov.rs/sr_lat/pojmovnik/.

Parojčić J. *Obrazovanje farmaceuta u Srbiji na prekretnici između tradicionalnog i savremenog*. Beograd: Fondacija Tempus; 2014.

Podsetnik za studentsku stručnu praksu u visokom obrazovanju. Republika Srbija - Nacionalni Savet za visoko obrazovanje, 2015.

Pravilnik o pripravničkom stažu i stručnom ispitu zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika. Službeni glasnik RS 50/06, 112/09, 50/10, 31/12, 1/16.

Radionica II: Aktuelna praksa i izazovi u interprofesionalnom obrazovanju zdravstvenih radnika (Novi Sad, novembar 2016. godine)

Radionica IV: Savremeni aspekti obezbeđenja kvaliteta u obrazovanju zdravstvenih radnika (Beograd, maj 2018. godine)

Radionica III: Ishodi zasnovani na kompetencijama u obrazovanju zdravstvenih radnika (Niš, jun 2017. godine)

Tasić Lj, Parojčić J, Krajnović D. Promene u obrazovanju farmaceuta - društveni i profesionalni izazovi. *Arhiv za farmaciju* 2015; 65 (1): 1-16.

WHO. *Evaluation of the organization and provision of primary care in Serbia*, 2010. Dostupno na: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/128849/e94554.pdf.

Zakon o nacionalnom okviru kvalifikacija. Službeni glasnik Republike Srbije 27/2018.

Zakon o visokom obrazovanju. Službeni glasnik Republike Srbije 88/2017, 27/2018 i 73/2018.

Zbornik sažetaka: ReFEEHS Nacionalni simpozijum sa međunarodnim učešćem „Aktuelna praksa i izazovi u obrazovanju zdravstvenih radnika“ (Kragujevac, april 2016. godine)

